

Mediterrán és Balkán Fórum

KELET-MEDITERRÁN ÉS BALKÁN TANULMÁNYOK KÖZPONTJA

XV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

ISSN 1788-8026

KEDVES OLVASÓ!

A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) által útjára indított Mediterrán és Balkán Fórum a Balkán, a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet térségét érintő kutatások eredményeit közli. Az elektronikus formával célunk az, hogy a témában érdekelteket és érdeklődőket gyorsabban tájékoztassuk a friss háttérelmzésekkel.

A Mediterráneum és Balkán rovatokban tudományos elemzések közlésére vállalkozunk, a Mozaik címszó alatt ismeretterjesztő, kulturális jellegű írásoknak adunk helyet.

A Mediterrán és Balkán Fórum lehetőséget biztosít minden tudományos igényességgel elkészített, a térséget érintő munka közlésére. A tanulmányok magyar, ill. angol nyelvűek lehetnek, terjedelmük a 20 000 karaktert (képekkel, térképekkel, ábrákkal) nem haladhatja meg. A szakmai folyóirat csak a szerkesztőbizottság által lektorált írásokat jelenteti meg.

Tartalom:

Köszöntő.....	1
Törökország és a szíriai menekültválság: kihívások és válaszok.....	2
Az Aszad-rezsim kiegyensúlyozó politikája az iszlám és a női jogok terén.....	25
A líbiai olajkitermelés viharverte évtizede: Polgárháborús visszaesés és szövetségi rivalizálás.....	36

Főszerkesztő:

Dr. Reményi Péter

Főszerkesztő-helyettes:

Dr. Kitanics Máté

Dr. Zagyai Nándor

Szerkesztőség:

7624 Pécs

Ifjúság útja 6.

Telefon: 72/503-600

Fax: 72/501-531

Web: <http://www.mbforum.hu>

ISSN 1788-8026

Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Békési László, Dr. Eyüp Artvinli
Dr. Csüllög Gábor, Dr. Gábli Cecília,
Dr. Melek Çolak, Dr. Hóvári János, Dr. Carlos Flores
Juberías,
Dr. Juhász József, Dr. Kalmár Zoltán,
Dr. Kocsis Károly,
Dr. Jaime Nicolas Muniz,
Dr. Pap Norbert (elnök), Dr. M. Császár Zsuzsa
Dr. N. Rózsa Erzsébet,
Dr. Dejan Šabić, Dr. Kókai Sándor,
Dr. Siposné Kecskeméthy Klára,
Dr. Edita Stojic-Karanovic,
Dr. Szilágyi István, Dr. Tonk Márton,
Dr. Végh Andor, Dr. Yamamoto Akiyo

Lapszerkesztő:

Sümeghy Dávid

Olvasószerkesztő:

Ambrus Andrea, Simon Bertalan, Sümeghy Dávid,
Szabó Róbert

Felelős kiadó:

PannonCastrum Kft.

Dr. Pap Norbert

7635 Pécs, Csóka dűlő 19

Törökország és a szíriai menekültválság: kihívások és válaszok

Gibárti Sára¹

1. Abstract

According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), forced displacement has increased significantly in the last decade: the number of people leaving their home as a result of various forms of political violence; armed violence; persecution, and the continued violation of human rights is nearly doubled. The nearly decade-long Syrian conflict and its humanitarian consequences undoubtedly contributed to the increase in the number of refugees, asylum-seekers and Internally Displaced Persons. As a result of humanitarian crises and constant attacks on civilian infrastructure, Syria has become the country from where most refugees are fleeing. Most of the displaced population sought refuge in one of Syria's neighbouring countries, mainly Turkey, Jordan and Lebanon. The primary purpose of this paper is to discuss Turkey's evolving refugee policy with a particular focus on the legal framework, institutional alterations, and the main social challenges. Furthermore, the paper reviews the essential points of the EU-Turkey refugee deal and how it reshaped the country's refugee policy.

Keywords: refugees, Turkey, host countries, migration policy

2. Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben a migráció különböző formáiban érintettek száma és aránya egyértelműen emelkedő tendenciát mutat (IOM, 2019; Glied, V. 2020). Noha a népességvándorlás nem újkeletű jelenség és számos okra vezethető vissza, jelen írás témája szempontjából azonban sokkal lényegesebb az, hogy a globális környezeti, gazdasági és politikai kihívások felerősödése, a fegyveres erőszak és a polgáraik biztonságát garantálni nem képes törékeny államok mind érdemben járulnak hozzá a lakóhelyüket elhagyni kényszerülők számának növekedéséhez (Betts, A.–Loescher, G. 2010; Tarrósy, I. 2014). Ezt támasztja alá Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR) legfrissebb, Global Report on Forced Displacement című jelentése, amely szerint az elmúlt évtizedben csaknem duplájára nőtt a destabilizálódó államokból, fegyveres konfliktusok sújtotta térségekből menekülők száma. Míg 2009-ben 43,3 millióan, addig 2019-ben 79,5 millióan menekültek el otthonukból a politikai erőszak

¹ PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program

különböző formái, az üldöztetés, valamint az emberi jogok folyamatos megsértése miatt.² A közelkeleti és szubszaharai válságövezetek számának megnövekedése, kiterjedése és a konfliktusok eszkalálódása, továbbá a 2017-ben kezdődött rohingya-krízis és a venezuelai politikai és gazdasági válság is egyértelműen okolható a kényszerű lakóhelyelhagyásban érintettek számának drasztikus megemelkedéséért³ (UNHCR 2020). Az imént felsorolt válsággócok és a menekültek számának növekedése közötti kapcsolatot jól szemlélteti az 1. táblázat.

1. táblázat: Az öt legtöbb menekültet kibocsátó és befogadó ország 2019-ben

Kibocsátó ország	Menekültek száma	Befogadó ország	Menekültek száma
Szíria	6,6 millió	Törökország	3,6 millió
Venezuela	3,7 millió	Kolumbia	1,8 millió
Afganisztán	2,7 millió	Pakisztán	1,4 millió
Dél-Szudán	2,2 millió	Uganda	1,4 millió
Mianmar	1,1 millió	Németország	1,1 millió

Forrás: UNHCR 2020

A menekültek, menedékkérők, valamint hazájukban az országhatárt nem átlépő, belső menekültek (Internally Displaced Persons – IDPs) számának megnövekedéséhez jelentős mértékben hozzájárultak a csaknem egy évtizede tartó szíriai konfliktus polgári lakosságot sújtó következményei, az Iszlám Állam térnyerése és az azok eredményeképpen kialakuló humanitárius válságok (N. Rózsa E. 2020). Mindezek következtében Szíria vált a legtöbb menekültet kibocsátó országgá: a UNHCR adatai szerint a szíriai konfliktus kezdete óta csaknem 6,7 millió ember hagyta el otthonát és keresett menedéket a Szíriával szomszédos országok egyikében, főként Törökországban, Jordániában és Libanonban vagy az Európai Unió területén. A Szíriával határos országokban a regisztrált menekültek száma mintegy 5,6 millió főre tehető: ezen belül Törökország rendelkezik a legnagyobb létszámú szíriai menekültlakossággal, mintegy 3,6 millió fővel. Ezt követi Libanon (865 531 fő) és Jordánia (665 404 fő), valamint Irak (243 890 fő). Érdekes azonban felhívni a figyelmet Egyiptomra is, amely ugyan Szíriával nem határos, de az észak-afrikai országba a háború kitörése óta jelentős számú szíriai menekült érkezett: a legfrissebb adatok szerint 2020 januárjában a számuk kb. 131 ezer főre volt tehető (UNCHR 2021).

Az imént ismertetett adatokból egyértelműen kitűnik, hogy Törökország az elmúlt években nem csupán a legnagyobb létszámú menekültlakosságnak „otthont adó” országgá vált, de a szíriai konfliktus humanitárius következményeit tekintve is a leginkább érintett államnak számít (Erdoğan, M. M. 2020). Noha Törökország rendszeresen igazságosabb és hatékonyabb tehermegosztásra szólítja fel a nemzetközi közösséget (The Guardian 2016; Daily Shabah 2019), a 3,6 millió szíriai

² Az ismertetett adatok magukba foglalják mind a menekültstátusszal rendelkezőket, mind az IDP-eket, valamint azokat a menedékkérőket, akiknek kérelme a felmérés elkészültekor még elbírálás alatt állt. A UNHCR által közölt adatokba beletartoznak továbbá az UNRWA hatáskörébe tartozó palesztín menekültek is (UNCHR 2020).

³ A 2019. évre vonatkozó adatokban természetesen még nem szerepelnek, de érdemes megjegyeznünk, hogy a szomszédos államokat is érintő humanitárius és menekültválsággócok vannak kialakulóban Mianmarban és Etiópiában.

menekült jelenléte vitathatatlan politikai, demográfiai és szocioökonómiai hatással bír az országon belül (Köşer Akçapar, Ş.–Şimşek, D. 2018; Donelli, F. 2018). Mindezek alapján releváns és érdekes kérdés, hogy Törökország miként tudja kezelni a területén tartózkodó több millió menekült befogadását és ellátását, a menekültek számának radikális megemelkedése óta milyen intézkedéseket fogantatosított, milyen intézményi keretek állnak rendelkezésre a menekültek befogadására, valamint a fentiek fényében milyen átalakulási folyamatok jellemezték az ország menekültpolitikáját.

Ehelyütt célszerű tisztázni ugyanakkor, hogy jelen tanulmánynak nem célja sem a szíriai konfliktus eseményeinek részletes bemutatása, sem Törökország szíriai konfliktusban játszott szerepének, külpolitikai szerepvállalásainak elemzése. A tanulmány megírása, valamint az azt megelőző kutatás során sokkal inkább a fegyveres konfliktus civil lakosságot érintő következményei és a humanitárius válság, ezen belül is a háború eredményezte menekültválság törökországi vonatkozásai kerültek előtérbe. Ahogy azt az alábbiakban látni fogjuk, a Törökországban élő szíriai menekültlakosság nem rendelkezik hivatalos menekültstátusszal, esetükben mégis a „menekült” kifejezést használjuk.

3. Törökország menekültpolitikájának alakulása

Törökország az 1980-as évek végétől, tehát már a szíriai konfliktust megelőzően is nagy hajlandóságot mutatott a közvetlen környezetében kialakuló válságövezetek (az iraki-iráni és afganisztáni háborúk, Öböl-háború, délszláv háború) menekültjeinek befogadására (Kirişci, K. 2003; İçduygu, A. et al. 2013). Lényeges különbség ugyanakkor, hogy az 1980-as évektől a 2000-es évek végéig tartó időszak menekültjei az adott konfliktus lezárultával elhagyták Törökországot, és vagy visszatértek hazájukba, vagy harmadik országokban⁴ telepedtek le; így a hosszabb távú megoldásokat célzó intézkedések és a menekültek integrációja nem kerültek napirendre (Kirişci, K. 2003; Memişoğlu, F. 2018a). Igaz azonban, hogy a szíriai konfliktus előtti néhány évtizedben a Törökországban nemzetközi védelmet igénylők száma messze elmaradt a szíriai konfliktus eredményezte számoktól: az 1990-es évek vége és a 2000-es évek eleje közötti időszakban évente mindössze 5-6000 menedékkérelem érkezett be az illetékes török hatóságokhoz; ez a szám 2011-ben indult emelkedésnek, amikor – jelezve már a szíriai konfliktus hatását – kb. 16 ezer menedékkérelmet regisztráltak (İçduygu, A. et al. 2013).

2011 tavaszán, a háború kezdeti szakaszában, valamint azzal egyidőben az első szíriai menekültek érkezésekor Törökország meghirdette az ún. „nyitott kapuk politikáját” (open-door policy), amely lehetővé tette a Szíriából érkező, harcok elől menekülő civileknek, valamint a szíriai ellenzékben harcolóknak, hogy komolyabb korlátozásoktól mentesülve átlépjék a török-szíriai határt, és menedéket találjanak Törökországban (Memişoğlu, F. 2018b; Bélanger, D.–Saracoglu, C. 2019). Ebben az időszakban a török kormány a szíriai menekültekre „vendégként” hivatkozott, hangsúlyozva továbbá, hogy a határok lezárása, valamint a menedéket keresők belépésének

⁴ Elsősorban nyugat-európai országok, USA és Kanada.

megtagadása nem volna humánus lépés. Ezen felül rendre kiemelte a szíriai lakossággal való kulturális kapcsolatokat, hasonlóságokat (Tsarouhas, D. 2019). E gyakorlat mögött a török kormány azon feltételezése állt, miszerint Bassár el-Aszad rezsimje hamarosan megbukik, ami a háború lezárását eredményezheti, a fegyveres konfliktus befejeztével pedig az országban tartózkodó menekültek visszatérhetnek hazájukba (Egeresi, Z. 2017). Többek között ezzel a számítással magyarázható az is, hogy a török kormány a menekültek megjelenésekor csupán kezdetleges táborokat állított fel az ország délkeleti határvidékén, továbbá az is, hogy az érkező menekültek ellátásában kezdetben nem tartott igényt a nemzetközi közösség segítségére (Bélanger, D.–Saracoglu, C. 2019).

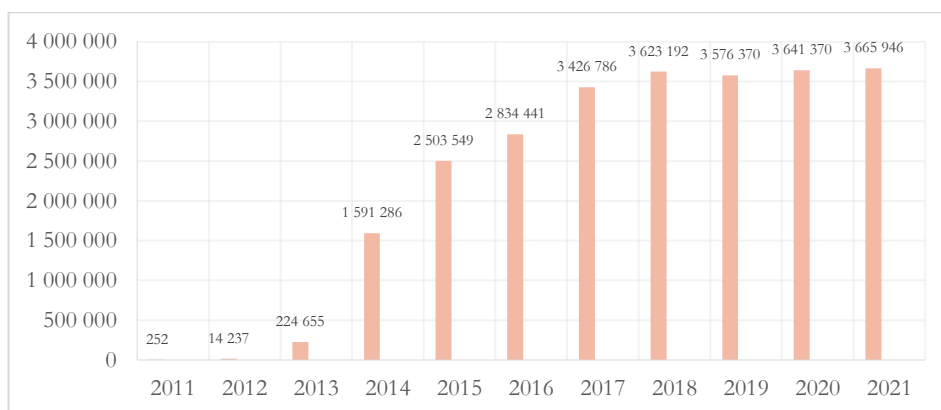
Tekintettel arra, hogy Törökország kezdetben átmeneti problémaként kezelte a fokozatosan beáramló szíriai menekültek jelenlétéből fakadó kihívásokat, az arra adott válaszokat is ad hoc intézkedések, valamint a menekültlakosság számára nyújtott humanitárius ellátási gyakorlatok jellemezték (Memişoğlu, F. 2018b; Senyücel-Gündoğar, S.–Dark, G. 2019). A Szíriában kibontakozó és elmérgesedő háború gyors befejezésére vonatkozó kezdeti várakozásoknak, és azzal egyidőben a menekültek hazatéréséről alkotott elképzeléseknek azonban a konfliktus eszkalálódása, annak a civil lakosságot (is) jelentős mértékben sújtó eseményei vetettek véget (Bélanger, D.–Saracoglu, C. 2019). A szíriai konfliktus elmérgesedése, az Iszlám Állam térnyerése és annak civil lakosságot érintő kegyetlenkedései, a Szíriában folyó harcok áthelyeződése az ország északi, Törökországgal határos régióira, a szíriai menekültek egyre nagyobb fokú beáramlását eredményezték (Egeresi, Z. 2017). A háború elől menedéket keresők számának hirtelen történt, drasztikus megnövekedése a török kormányt a menekültek befogadására és státuszára vonatkozó jogi-intézményi keretek átgondolására, a körülményekhez való igazodásra, továbbá menekültpolitikája egészének újradefiniálására ösztökélte (Kirişci, K. 2014; Pénzváltó, N. 2015).

3.1. Jogi és intézményi keretek

A menekültek számának fokozatos megemelkedésével (1. ábra) a Törökország által „vendégként” hivatkozott szíriai menekültek státuszának jogi rendezése egyre indokoltabbá és égetőbb kérdéssé vált. A jogi státusz rendezésével szembeni kihívást a 1951. évi menekültügyi genfi konvencióban és a konvenció 1967. évi jegyzőkönyvében foglaltak jelentették: az egyezmény eredetileg az Európa területén zajló/zajlott háborúk és fegyveres konfliktusok menekültjei státuszának rendezésére jött létre (UN 1951; 1967). Noha Törökország elfogadta a konvenciót a kiegészítő jegyzőkönyvvel együtt, fontos megjegyezni, hogy azon kevés országok közé tartozik,⁵ amelyek az egyezményben foglalt földrajzi korlátozásokat nem oldották fel (UN 1951; Kirişci, K. 2012). E kikötés értelmében Törökországban csak az Európa Tanács tagállamaiból érkezők jogosultak hivatalos menekültstátusz megszerzésére (Paçaçi Elitok, S. 2018). Ez a földrajzi korlátozás pedig értelemszerűen kizárja a Szíriából – és más közel-keleti vagy afrikai országból – Törökországba menekülőket vagy hontalanok számára a hivatalos menekültstátusz odaítélését. Ehelyütt érdemes megemlítenünk ugyanakkor, hogy a török kormány az 1990-es évek eleji, Irakból érkező

⁵ A földrajzi korlátozást fel nem oldó országok közé tartozik még Monaco, Kongó és Madagaszkár.

menekülthullám hatására elfogadta a menedékkérők szabályozásáról szóló 1994. évi törvényt.⁶ Ez a szabályozás tekinthető az első olyan jogi dokumentumnak, amely a genfi konvenció hiányosságait kívánta kiküszöbölni, és kísérletet tett egy nagyobb mértékű – Európán kívülről érkező – menekülthullám kezelésére (İçduygu, A. 2015). A törvény a menekültek ellátását humanitárius aspektusból közelíti meg abban az értelemben, hogy az országba érkező menekültek elszállásolására ideiglenes, határmenti menekülttáborok felállítását és orvosi ellátás biztosítását írja elő (Regulation No. 1994/6169). Az imént bemutatott jogi szabályozás azonban nem bizonyult elégségesnek a szíriai menekültek esetében, hiszen a törvény – nem mellesleg jogosan – az ellátandó menekültek rövid időn belüli hazatérésével számolt. A szíriai menekültek jogi státuszának rendezése előtt azonban a török kormány fokozatosan megteremtette az ideiglenes védelmi rezsím feltételeit: a nyitott kapuk politikája mellett alkalmazta a visszaküldés tilalmának elvét, valamint a nemzetközi emberi jogokkal összhangban történő humanitárius segítségnyújtást (Memişoğlu, F. 2018a).

1. ábra: A szíriai menekültek számának alakulása Törökországban 2011 és 2020 között
Forrás: Directorate General of Migration Management, Ministry of Interior, Republic of Turkey 2021

Az ideiglenes védelmi státusz jogi alapjait a 2013-ban elfogadott, a külföldiekről és a nemzetközi védelemről szóló 6458. sz. törvény⁷ teremtette meg, amelynek 91. cikke alapján „ideiglenes védelmi státusz biztosítható minden olyan külföldi polgárnak, akik otthonaik, származási országuk elhagyására kényszerültek, oda visszatérni nem tudnak, és akik Törökország határait tömegesen lépték át vagy kívánják átlépni azonnali nemzetközi védelem igénylése céljából” (Law No. 2013/6458). Ez a törvénycikk volt tehát az első, amely rendezte a Törökország területén tartózkodó szíriaiak jogi státuszát, azonban – tekintve, hogy ideiglenes védelemről van szó – az időkeret érdemi tisztázása nem került bele a törvény szövegébe (İçduygu, A. 2015; Egeresi, Z. 2017). Míg a 2013-ban elfogadott törvény és vonatkozó cikke csupán magát az ideiglenes védelmi státuszt és annak feltételeit kívánta rendezni, addig a 2014-ben elfogadott ideiglenes védelemről szóló szabályozás⁸ az ideiglenes védelmi státusszal rendelkező személyek jogait és kötelességeit foglalta írásba. E szerint a szíriai menekültlakosság jogosult a munkaerőpiacra való bekapcsolódásra, oktatásban való

⁶ 1994/6169.

⁷ Law on Foreigners and International Protection.

⁸ 6883., Temporary Protection Regulation.

részvételre, egészségügyi és egyéb szociális ellátásra, valamint anyanyelvi tolmács igénylésére (Ineli-Ciger, M. 2017). A munkába álláshoz való jogosultság – az EU-val folytatott tárgyalások során és annak hatására – kiegészült a 2016. januári, az ideiglenes védelemben részesülők munkavállalási engedélyeiről szóló rendelettel⁹ (İçduygu, A.–Diker, E. 2017), amely lehetővé tette – elsősorban – a szíriai menekültek számára, hogy hat hónapnál hosszabb időre vállaljanak munkát Törökországban (İçduygu, A.–Şimşek, D. 2016; Sert, D. 2016).

A menekültek számának növekedésével a török kormány a vonatkozó intézményrendszert és szervezeteket is a változó körülményeknek megfelelően alakította. Az intézményi keretekben történt egyik legfontosabb változásnak tekinthető, hogy a 2013-ban elfogadott törvény létrehozta a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozó Migrációkezelési Főigazgatóságot (Directorate General of Migration Management – DGMM). Az intézmény feladatkörébe tartozik a migrációval kapcsolatos valamennyi kormányzati politika végrehajtása, ideértve az ideiglenes védelmi státusszal rendelkező, a hontalan személyeket és az embercsempészet áldozatait érintő politikákat (Law No. 2013/6458). Fontos szerepet kapott a menekültellátásban a Katasztrófa és Vészhelyzetkezelési Ügynökség (török rövidítése, és a továbbiakban: AFAD),¹⁰ amely kijelölt vezető szervezetként a menekültválság humanitárius vonatkozásainak koordinációját látja el. 2018-ig legfontosabb feladata közé tartozott a menekülttáborok fenntartása és üzemeltetése, ezt a feladatot 2018 után azonban a török kormány a DGMM hatáskörébe utalta (Memişoğlu, F. 2018a). Ehelyütt fontos megjegyezni, hogy – más, jelentős létszámú menekültet befogadó államokkal ellentétben – a menekülttáborok fenntartását és igazgatását már kezdettől fogva nem az UNHCR végzi, hanem a török kormány által kijelölt szervezet(ek); a befogadóközpontok megvalósítása és felépítése azonban az UNHCR menekülttáborokra vonatkozó irányelvei alapján valósultak meg (McClelland, M. 2014). Meg kell említenünk továbbá a Török Vörös Félholdat (Turkish Red Crescent), amely jelentős mértékben kiveszi a részét a menekültek humanitárius ellátásából és segélyezéséből, szorosan együttműködve az EU és az ENSZ kapcsolódó szervezeteivel, legfőképpen a World Food Programme-el (Yinanç, B. 2018).

A fentiekből látható, hogy a Turkish Red Crescent és az AFAD feladatköreinek megnövelése mellett egy, kizárólag a migrációval és a menekültkérdéssel foglalkozó intézmény létrehozása is jelezte a török kormány szándékát a menekültkérdés hosszú távú kezelésére.

⁹ Regulation Concerning Work Permits of Temporary Protection Beneficiaries.

¹⁰ A 2009-ben alapított szervezet a menekültválság előtt elsősorban a természeti vagy ipari katasztrófák utáni újjáépítésben, valamint azok humanitárius vonatkozásaiban játszott szignifikáns szerepet. Ezeket a feladatokat a menekültválság humanitárius koordinációja mellett a szervezet továbbra is ellátja, valamint külföldön is végez jelentős humanitárius tevékenységet (AFAD 2012).

3.2. A menekülttáborok igazgatása

A török hatóságok a Törökországba érkező menekülteket kezdetben az ország délkeleti határszakasza mentén az AFAD által kialakított és fenntartott táborokban¹¹ szállásolták el, azonban a táborok befogadóképessége nem tudott lépést tartani a menekültek számának folyamatos növekedésével, ami a táborok és a táborokkal rendelkező tartományok menekültlakosság általi elhagyását eredményezte (İçduygu, A.–Diker, E. 2017; Adalı, T.–Türkyılmaz, A. S. 2019; Tsarouhas, D. 2019). Ennek következtében a táborokban élő menekültek aránya jelentősen lecsökkent az évek során: míg 2015-ben a táborokban élők aránya 12% volt (World Bank 2015), addig a DGMM adatai szerint 2020-ban ugyanez az arány nem érte el a 3%-ot¹² (DGMM 2021). A menekülttáborokban elszállásoltak arányának csökkenésével kapcsolatban érdemes hozzátennünk, hogy a török állam a menekülteket fogadó táborok számát 2017-től fokozatosan redukálta. Kezdetben a török hatóságok számos táborot a nem megfelelő körülményekkel indokolva számoltak fel, az ott élő menekülteket – a UNHCR-ral együttműködve – áthelyezték más, jobb körülményeket biztosító táborokba, vagy pénzügyi támogatást nyújtva lehetővé tették a táborokon kívüli, urbánus vagy rurális területeken történő letelepedést. Később azonban már – a menekültek folyamatos beáramlásának okán a táborok túlszűfoltóságát csökkentendő – csak az utóbbi intézkedés vált igazán bevett gyakorlattá (Erdogan, M. M.–Çorabatır, M. 2019). 2014-ben tíz délkelet-törökországi tartományban összesen 22¹³ ideiglenes befogadóközpont működött (Kirişçi, K. 2014; Orhan, O.–Senyücel Gündoğar, S. 2015), amelyek száma 2017-ig nem változott (UNHCR 2015; UNHCR Turkey 2016, 2017). A táborok – különösen a nem megfelelő felszereltségű, sátrakból állók – felszámolása és az ott élő menekültlakosság áthelyezése az újonnan épült vagy már meglévő befogadó központokba 2017 után gyorsult fel. 2018-ban nyolc határmenti tartományban összesen már csak tizennégy tábor működött,¹⁴ a sátoztáborok száma tizennégyről háromra redukálódott (UNHCR Turkey 2018). A következő évtől folytatódott a táborok számának további csökkentése: 2019 végén – melynek adatai tükrözik a jelenlegi viszonyokat is – már csupán öt délkeleti tartományban, Hatay, Adana, Osmaniye, Kilis és Kahramanmaraş tartományokban állt rendelkezésre mindössze hét, konténerekből felépített menekülteket befogadó központ (UNHCR Turkey 2019b; DGMM 2021). A törökországi menekülttáborokkal kapcsolatban érdemes még megjegyeznünk, hogy felszereltségük és körülményeik megfelelőek: többek között egészségügyi központok, anyanyelvű (arab) oktatási intézmények és pszichológiai tanácsadás állnak az itt élő menekültek rendelkezésére.

¹¹ Összhangban a Törökországban élő szíriai menekültek hivatalos státuszával, az országban a menekültek számára felállított táborok elnevezése: temporary accomodation centers/temporary shelter centers (DGMM, 2021; Erdoğan – Çorabatır, 2019).

¹² Kb. 63 900 fő.

¹³ Ennek jelentős része, összesen tizenhét központ volt sátoztábor (Orhan – Senyücel Gündoğar, 2015; UNHCR Turkey, 2016).

¹⁴ Az Adiyaman és Mardin tartományban található egy-egy sátoztábor – melyek az egyetlenek voltak mindkét tartományban – felszámolták, így azok a tartományok nem rendelkeztek többé menekültek elszállásolására alkalmas létesítménnyel (UNHCR, 2018).

4. Törökország–EU megállapodás

Törökország menekültpolitikájának vizsgálatakor és az azt jellemző változások tárgyalásakor ki kell térnünk Ankara és az Európai Unió között létrejött menekültügyi megállapodására is, hiszen az alábbiakban ismertetett megegyezés és az abban foglaltak jelentős mértékben kivették a részüket Törökország menekültpolitikájának alakításából. 2015 őszén, amikor a szíriai menekültválság az Európai Uniót is elérte, az EU – a menekültáradatot és az annak következményeképpen létrejövő belpolitikai válságot megfékezendő – együttműködést kezdeményezett a menekültválság frontvonalában elhelyezkedő Törökországgal. Az Uniót érintő menekültválság kezelésének tekintetében fordulópontot jelentett az EU és Törökország közötti, 2015. november 29-i tárgyalás. Az ott elfogadott közös cselekvési terv (Joint Action Plan – JAP) alapján mindkét fél hajlandó volt „áldozatokat hozni” a menekültválság kezelése érdekében. Az EU vállalta a pénzügyi támogatás biztosítását Törökország számára, a vízumliberalizáció és a török európai uniós csatlakozás felgyorsítását, Törökország pedig többek között vállalta az EU területére irányuló illegális migráció visszaszorítását (Kale, B. et al. 2018).

A megállapodásról folyó tárgyalások alkalmával a török elnök, Recep Tayyip Erdoğan hangsúlyozta, hogy Törökország a szíriai háború és a menekültválság kezdete óta¹⁵ csaknem 8 millió dollárt fordított a szíriai és iraki menekültek ellátására. Erdoğan a tárgyalássorozatok alkalmával kiemelte továbbá, hogy a menekültválság elsődleges kiváltó oka a Szíriában zajló fegyveres konfliktus, valamint a terrorizmus és a terrorfenyegetettség. Ezek miatt a helyzet rendezéséhez az Európai Uniónak nem elsősorban a Szíriával szomszédos, menekülteket befogadó államoknak (jelen esetben Törökország) juttatott anyagi támogatásra kellene a hangsúlyt fektetnie. Ezzel szemben az Uniónak sokkal inkább a szíriai konfliktus mielőbbi lezárásához szükséges fokozott szerepvállalására kell koncentrálnia. Ezzel egyidőben a török államfő ugyanakkor biztosította az Európai Unió vezetőit arról, hogy hajlandó részt venni az EU és annak tagállamai számára egyre nagyobb terhet, kihívást jelentő menekültáradat megfékezésében (Kanter, J.–Arango, T. 2015).

A felek a menekültügyről szóló megállapodást végül 2016. március 18-án kötötték meg, a JAP folytatásaként és véglegesítéseként (Európai Tanács 2016). A megállapodás elsődleges célja az EU területét célzó illegális migráció és az embercsempészet visszaszorítása, valamint az Unió határainak tehermentesítése volt. A nyilatkozat kilenc pontban tartalmazta az EU és Törökország vállalásait: 1. 2016. március 20. után görög szigetekre érkező bevándorlókat a nemzetközi előírásoknak megfelelően visszaküldik Törökországba; 2. minden visszaküldött szíriai menekültért egy másik szíriai polgárnak biztosítanak menedéket az EU területén; 3. Törökország visszafogja az EU területére irányuló illegális migrációt, megakadályozza az új tengeri és szárazföldi migrációs útvonalak létrejöttét; 4. a bevándorlás radikális csökkenésével az EU tagállamai az új önkéntes alapú, humanitárius befogadási rendszerüket életbe léptetik; 5. amennyiben Törökország minden, EU által szabott feltételnek eleget tesz, 2016 júniusáig életbe lép a török állampolgárokkal szembeni vízummentesség; 6. az ígért 3+3 milliárd euró folyósításának felgyorsítása; 7. a vámunió

¹⁵ Ez alatt a 2011 óta tartó, Törökországot érintő menekültválság értendő.

korszerűsítése; 8. Törökország további csatlakozási fejezeteinek megnyitása; 9. EU-török együttműködés a Szírián belüli humanitárius helyzet javításának érdekében (Európai Tanács 2016). Noha a megállapodás meghozta a – főleg az Európai Unió által – kívánt eredményt, ami azt jelenti, hogy a balkáni útvonal felől érkező illegális migráció a 2015 nyári-őszi időszak szintjéhez képest 90%-kal visszaesett¹⁶ (European Commission 2019), mégis érdemes szólnunk az egyezség néhány gyenge pontjáról. Az EU és Törökország közötti első feszültségforrást a megállapodást követő hónapokban az jelentette, hogy a török államfő szerint az EU által vállalt anyagi támogatás folyósítása késlekedett, emiatt Erdoğan az egyezség felbontását, valamint az addig visszafogadott menekültek Európába való átengedését helyezte kilátásba (Kale et al. 2018). Ezen felül nem tekinthető a megállapodás erősségének az sem, hogy az abban foglaltak alapján Törökország ugyan visszafogta a Görögországba – ezen belül is a görög szigetekre – érkező menekültáradatot, jelentős kihívást jelentett és hosszadalmas folyamatot eredményezett a görög határt illegálisan átlépők török területre történő visszatoloncolása. Problematikusnak volt mondható továbbá, hogy Törökország kevesellte az Unió által folyósított 6 milliárd eurót, és további pénzügyi támogatásokra tartott igényt (Kacziba P. 2018). Erdoğan azzal indokolta az újabb anyagi támogatások iránti követeléseit, hogy az EU által biztosított 3+3 milliárd eurós hozzájárulás korántsem fedezi azt az összeget, amit eddig a török kormány elkülönített és elköltött a menekültek ellátására, valamint a menekültválság kezelésére (Dost, P. 2018; Rankin, J. 2020). Bár a 6 milliárd eurós uniós pénzügyi támogatás nem csekély mértékű, viszonyításképpen érdemes hozzátennünk, hogy Ankara szerint 2011 és 2016 között a török kormány, valamint a török önkormányzatok és civil szervezetek menekültekre fordított költségei meghaladták a 25 milliárd dollárt (Egeresi, Z. 2017), 2020-ra pedig ugyanez az összeg túllépte a 30 milliárd dollárt (Rankin, J. 2020).

Az EU által biztosított 6 milliárd eurós pénzügyi támogatással kapcsolatban néhány dologra érdemes felhívunk a figyelmet. A megállapodás kimondja, hogy a teljes összeget a Törökországban élő szíriai menekültlakosság támogatására és megsegítésére fordítandó. Ezt humanitárius és hosszú távú fejlesztési célokat előirányzó (egészségügyi ellátás, alapvető humanitárius szükségletek, oktatás stb.) projektek keretében kell megvalósítani NGO-k és az ENSZ szervezeteinek¹⁷ tevékenységén keresztül (Pénzváltó, N. 2020a). A támogatási keret gyakorlati megvalósulását azonban Ankara több ponton is nehezítette – és nehezíti: például azt, hogy az ígért 6 milliárd euróból csupán 4 milliárd euró került eddig folyósításra (Terry, K. 2021). A hiányzó összeg a humanitárius és fejlesztési projektek lezárásáig, tehát a tervek szerint 2025-ig érkezik meg. A török kormány számára problémás továbbá, hogy nem használhatja fel és költheti el szabadon az EU által nyújtott támogatást, hiszen az összegről a menekültellátásban résztvevő civil és nemzetközi szervezetek rendelkeznek (Pénzváltó, N. 2020a).

Célszerű megemlítenünk ezen felül, hogy további konfliktusforrást jelentett, hogy a török vezetés rendre sérelmezte az EU többi, Törökországra vonatkozó vállalásainak elmaradását. Hiszen sem a török állampolgárok vízummentességének ügyében, sem a vámunió korszerűsítésében, sem pedig az ország uniós csatlakozásának kérdésében nem történt érdemi előrelépés (Dost, P. 2018). Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a vízumkényszer eltörléséhez az Unió által szabott 72 feltételből

¹⁶ Ez a 2019. szeptemberi adatokat jelzi (European Commission 2019).

¹⁷ Elsősorban a WFP és az UNICEF.

Törökország 66-ot teljesített¹⁸ (Gürbüz, S. N. 2019); fontos továbbá az is, hogy a 2016. júliusi, törökországi puccskísérelt és annak következményei negatívan befolyásolták és jelentősen késleltették a megállapodásban foglalt, menekültválság kérdésén kívüli pontok megvalósulását.

4.1. A 2020. februári-márciusi események

Törökország menekültpolitikájának tárgyalásakor, valamint a menekültügyi megállapodás bemutatásakor érdemes néhány gondolatot szentelnünk a 2020. február végi-március eleji eseményeknek is. Az EU és Törökország közötti érdekellentéttekkel terhelt, törékeny megállapodás 2020. február 29-én akkor bomlott fel,¹⁹ amikor a török kormányfő bejelentette, hogy megnyitja Törökország európai határait, és átengedi az addig visszatartott menekülteket az Európai Unió területére (BBC 2020). A török határok megnyitásáról szóló döntés főként afgán menekültek feltorlódását eredményezte a török-görög határon, szignifikáns nyomást helyezve ezzel a görög határvédelemre, valamint a török határhoz közeli kisméretű, alacsony népességszámmal rendelkező görög szigetekre (2. ábra) (Egeresi, Z.–Kacziba, P. 2020).

2. ábra: Főbb migrációs útvonalak Törökország és Görögország között
Forrás: Deutsche Welle 2020

A görög hatóságok és az IOM szerint az Erdoğan bejelentését követő napokban 13 000 menekült gyűlt össze a hivatalos határátkelőknél (IOM 2020). A török döntés eredményeképpen kialakult

¹⁸ A nem teljesített feltételek közé tartozik a terrorizmus és a korrupció elleni hatékonyabb fellépés, az Europolal aláírandó együttműködési egyezmény, jogi kooperáció az EU-tagállamokkal (pl. bűnelkövetők kiadatásában), személyes adatok védelme, valamint a harmadik országok polgárainak visszafogadásáról szóló egyezmény hatályba léptetése (Gürbüz, S. N. 2019).

¹⁹ A közvetlen előzményekről lásd Egeresi, Z. – Kacziba, P. 2020.

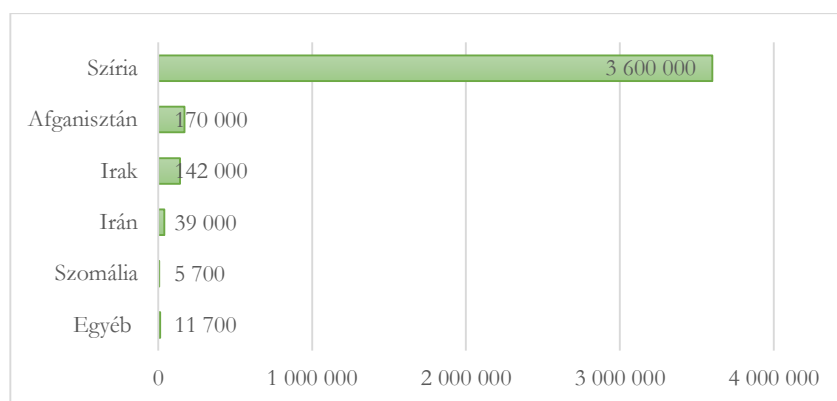
menekültválság éles politikai vitákat és diplomáciai konfliktust eredményezett az EU és Törökország között, illetve tovább mélyítette a két fél közötti nézeteltéréseket és véleménykülönbségeket (Al Jazeera 2020a). Törökország a lépéséért az Uniót és annak be nem tartott ígéreteit okolta; hiányolta az egységes nemzetközi fellépést a menekültválság kezelésében (Uras, U. 2020), valamint az EU egyértelmű támogatását kormánya Észak-Szíriában zajló műveleteiben (Cupolo, D. 2020; Daily Sabah 2020a). Eközben az EU a határvédelem megerősítésére és az újonnan kialakult menekültválság kezelésére 700 millió euró azonnali segítyt különített el Görögország számára (Al Jazeera 2020b), valamint a határőrség megerősítéséről biztosította délkeleti tagállamát (Deutsche Welle 2020). Ezzel egyidejűleg a nemzetközi szervezetek is (elsősorban az UNHCR) felszólaltak, hangsúlyozva, hogy ismét a civil lakosság kerül veszélybe amiatt, hogy az érintett országok (jelen esetben Törökország, az EU és tagállamai) képtelenek a kooperációra (Siegfried, K. 2020). Habár az eseményeket némi megegyezésre hajlandóságot mutató tárgyalások követték, fontos megemlíteni, hogy a helyzet megoldásában azóta nem történt jelentős változás; annak rendezése pedig többek között a jelenlegi járványhelyzet miatt nincs napirenden.

5. Menekültek Törökországban – demográfiai jellemzők, földrajzi, illetve származási országokénti megoszlás

5.1. Származási országokénti megoszlás

Habár a tanulmány elsődleges célja a szíriai menekültek helyzetének, valamint az érkezésükre adott török válaszok és intézkedések bemutatása, célszerű néhány gondolatban összefoglalnunk a Törökországban tartózkodó menekültek származási országaira vonatkozó adatokat. Hiszen annak ellenére, hogy a „nyitott kapuk politikája” elsősorban a Szíriából érkező menekültek befogadására vonatkozott, az intézkedés lehetővé tette az egyéb országokból érkezők számára (különösen Afganisztán és Irak állampolgárainak) a Törökországba történő akadálymentes át-, illetve bejutást (Erdoğan, M. M.–Çorabatır, M. 2019). Ezt a folyamatot jól érzékelteti, hogy míg 2012-ben 30 000 nemzetközi védelemre irányuló igénylés érkezett a török hatóságokhoz a Szírián kívüli országok állampolgáraitól, 2017-ben ez a szám csaknem megnégyszereződött (Memişoğlu, F. 2018a).

Amint arról a bevezetésben már szó esett, az UNHCR törökországi kirendeltségének (UNHCR Turkey 2019a) adatai alapján a Törökországban élő menekültek létszáma a 2019. év végi adatok szerint megközelíti a négy millió főt. Ennek a nagyjából négy millió főnek 90%-a, tehát csaknem 3,6 millió fő szíriai állampolgár. Amint azt a 3. ábra is mutatja, a Szírián kívüli, környező országokból és konfliktusövezetekből (pl. Iránból, Irakból vagy Afganisztánból) is jelentős számú menekültlakosság érkezik Törökországba (UNHCR Turkey 2019a). Fontos azonban megjegyezni, hogy a szíriai, valamint a Szírián kívülről érkező menekültek szándékai között némi eltérés mutatkozik: míg a szíriai menekültek nagy része nem kívánja elhagyni Törökországot, addig például a Pakisztánból, Afganisztánból érkezők egyértelműen „tranzitországgként” tekintenek az őket befogadó Törökországra, végső úticéljuk elsősorban valamely nyugat-európai uniós tagállam (Erdoğan, M. M.–Çorabatır, M. 2019).

3. ábra: Törökország menekültlakosságának származási országok szerinti megoszlása
Forrás: UNHCR Turkey 2019a.

5.2. Tartománykénti megoszlás

A menekülttáborok számának csökkentése, valamint a táborok korlátozott befogadóképessége miatt jelenleg a szíriai menekültközösség több mint 97%-a²⁰ a törökországi településeken él városi menekültként (urban refugees), együtt a török lakossággal. Noha Törökország mind a 81 tartományában élnek szíriai menekültek, számuk meglehetősen egyenlőtlenül oszlik el az ország tartományai között, különösen a határmenti területek, valamint az ország belső régióinak viszonylatában: a szíriai menekültlakosság több mint fele (58%-a) a délkeleti határon fekvő tartományokban él (Erdoğan, M. M.–Çorabatır, M. 2019). A Törökországban élő, regisztrált szíriai menekültek tartományonkénti eloszlását az UNHCR Turkey által készített térkép (4. ábra) mutatja. Jól látható, hogy mely tartományok rendelkeznek jelentős, és melyek csekélyebb létszámú menekültlakossággal: míg Isztambul, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa tartományok 300 000-nél is több, a háború elől menekülő szíriai állampolgárt regisztráltak, addig az ország északi, északkeleti tartományaiban a menekültek létszáma nem éri el a 2 500 főt (UNHCR Turkey 2019b). Ez a különbség természetesen magyarázható Isztambul központi szerepével és kiterjedt gazdasági infrastruktúrájával (Tsarouhas, D. 2019), a délkeleti tartományok Szíriához való közvetlen földrajzi közelségével, valamint azzal, hogy a Törökországban menedéket kereső szíriaiak a háború előtt is rendelkeztek családi és üzleti kapcsolatokkal a határmenti tartományok nagyvárosaiban (Orhan, O.–Senyücel Gündoğar, S. 2015; Memişoğlu, F. 2018a).

Fontos hozzátenni azonban, hogy az imént ismertetett arányokat és adatokat némileg árnyalja a tény, hogy a határmenti tartományokban nyilvántartásba vett menekültek egy része elhagyta a tartományt, amelyben regisztrálták, és Törökország nyugati nagyvárosaiban²¹ telepedett le (Erdoğan, M. M.–Çorabatır, M. 2019).

²⁰ Kb. 3 521 000 fő.

²¹ Elsősorban Isztambulban és Izmirben.

4. ábra: Az ideiglenes védelmi státusszal rendelkező szíriaiak létszámának tartományonkénti megoszlása (2019)
Forrás: UNHCR Turkey 2019b

5.3. Demográfiai jellemzők

A török hatóságok adatai szerint a szíriai menekültek 45%-a, csaknem fele tizennyolc év alatti, míg 38%-a tizennyolc év alatti, kb. 80%-a pedig 45 évesnél fiatalabb (DGMM 2021). A 15-18 év közötti korosztály nagyjából 250 ezer embert tesz ki. Noha ez a korosztály nem számít még nagykorúnak, külön feltüntetésüket indokolja, hogy Törökországban a tankötelezettség felső korhatára tizennyolc év, így a szóban forgó korosztály részvételét a török kormány által biztosított oktatásban nem tekinthetjük kötelezőnek (Hürriyet Daily News 2019a). Szintén jelentős a négyéves, vagy annál fiatalabb gyermekek aránya: több mint 500 ezer, tehát a szíriai menekültlakosság kb. 13%-a még nem töltötte be az ötödik életévét (DGMM 2021).²²

A nemek arányát tekintve elmondható, hogy az 55 évesnél fiatalabb menekültek körében a férfiak vannak jelentősebb többségben, ami különösen igaz a fiatal felnőtt korosztályra. A korosztályonkénti megoszlásból egyértelmű tehát, hogy a szíriai menekültek esetében rendkívül fiatal lakosságról beszélhetünk, amely – mint azt az alábbiakban tárgyalni fogjuk – számottevő kihívást jelent mind az oktatásban és egyéb szociális ellátásban, mind pedig a munkaerőpiacon.

6. Szociális és humanitárius kihívások

A táborokon kívül élő szíriai menekültlakosság körében olyan szociális kihívások kerültek felszínre, amelyek elsősorban a városokban/falvakban élő szíriaiak törökországi lakás- és munkaerőpiacon, illetve az oktatási rendszerre rótt terheiből, a kulturális és nyelvi különbségekből, valamint a török és a szíriai lakosság közötti feszültségekből adódik (Kirişci, K. 2014; The Economist 2017). Ez

²² A kisgyermek- és csecsemőkorú menekültlakossággal kapcsolatos problémákat és kihívásokat a következő fejezetben tárgyaljuk.

nyilvánvalóan következik abból, hogy a befogadóközpontokon kívül élő menekültek nem részesülnek a menekülttáborok viszonylag kedvező felszereltségéből.

A munkaerőpiacra való bekapcsolódás – a vonatkozó szabályozás ellenére – korántsem annyira egyértelmű: a munkába álláshoz szükséges engedélyek csak abban a tartományban adhatók ki, amelyben az ideiglenes védelem alatt álló személyt Törökországba történő érkezésekor regisztrálták; továbbá egy adott munkahelyen a szíriaiak nem haladhatják meg az ott foglalkoztatottak 10%-át (Stock, I. et al. 2016; Ineli-Ciger, M. 2018). A WFP (World Food Programme) és a Török Vörös Félhold a szíriai menekültek helyzetéről készített tavalyi jelentése szerint 2019. február végéig összesen 38 289 munkavállalási engedélyt bocsátottak ki az ideiglenes védelmi státusszal rendelkező szíriai állampolgároknak, további 30 ezret pedig állandó letelepedési engedéllyel rendelkező szíriaiaknak (Turkish Red Crescent – WFP 2019). Ebből látszik, hogy számos szíriai menekült az informális szektorban dolgozik munkaszerződés nélkül, sok esetben a képzettségének nem megfelelő munkakörben (Sert, D. 2016). A formális munkaerőpiacon való részvétel legnagyobb hátráltatói közé tartoznak – a fent említett kvótán kívül – a nyelvi akadályok, a képzettségbéli különbségek, a magas munkanélküliségi ráta a török lakosság körében, valamint az, hogy számos munkaadónak nem kifejezetten „csábítóak” a szíriai munkavállalók után fizetendő adók és járulékok (Turkish Red Crescent – WFP 2019). A nemzetközi segélyszervezetek és a török kormány anyagi ráfordításai ellenére a formális munkaerőpiacról való kiszorulás, a megélhetési költségek emelkedése és a szíriai válság elhúzódása a mélyszegénység veszélyét hordozzák magukban. A Regional Refugee and Reliance Plan (3RP) beszámolója szerint az urbánus szíriai háztartások 64%-a él a szegénységi küszöb alatt, 18%-uk pedig mélyszegénységben (Karlstrom, K. et al. 2018).

A munkanélküliség és a munkaerőpiac nehézségein túl a szociális kihívások sarkalatos pontja az oktatás. Ahogy azt a fentiekben már tárgyaltuk, a Törökországban élő szíriai menekültek közel fele kiskorú, akiknek a török kormány biztosítja az oktatáshoz való hozzáférést. A török közoktatásban való részvételen túl a kormány ún. ideiglenes oktatási központokat (Temporary Education Centers – TECs) tart fenn, ahol az iskoláskorú menekültek az anyanyelvükön tanulhatnak (Erdoğan, M. M. 2020) Az ideiglenes oktatási központok azonban csupán 13 ezer szíriai iskoláskorúnak biztosítanak oktatást (Karasapan, O.–Shah, S. 2018), mindezek mellett a török kormány ezen oktatási lehetőségek fokozatos megszüntetését tervezi a hatékonyabb integráció érdekében. Ennek ellenére az iskoláskorú menekültek csak 63%-a részesül közoktatásban, amely arány természetesen nem egyenlően oszlik el a különböző korcsoportok között. Amíg a beiskolázottság aránya az általános iskolai korosztályban 90%-os, addig ugyanez a középiskolás korúak körében 70% (Erdoğan M. M. 2020; Daily Sabah 2020b). Az oktatásból való kimaradásért többek között a nyelvi nehézségek, a család bevételeihez hozzájárulni kényszerülő gyermekmunka, az oktatási intézmények nehéz megközelíthetősége,²³ valamint a mélyszegénységben élő családok számára az oktatás egyéb megterhelő költségei okolhatók (Khawaja, B. 2016; Carlier, W. 2018).

²³ Különösen érvényes ez a rurális területeken élő családokra, azonban ezt a nehézséget a török kormány a tömegközlekedés ingyenessé tételével kívánja kiküszöbölni (CARLIER, W. 2018).

Az oktatás és a foglalkoztatás vonatkozásában célszerű néhány gondolat erejéig kitérni a gyermekmunka problémájára, amely az iskoláskorú gyermekeket érintő szociális kihívásnak tekinthető a menekültek körében is. Annak ellenére, hogy Törökországban a gyermekmunkát nem a szíriai menekültválság hozta el – tehát nem újkeletű problémáról van szó – a kis- és fiatalos menekültek a mélyszegénység és az oktatásból való kimaradás okán gyakran lépnek be az munkaerőpiacra, elsősorban informális munkavégzés keretében (Orhan, O. – Senyücel Gündoğar, S. 2015).

Az imént ismertetett kihívásokon felül meg kell említenünk az állampolgárság, valamint a hontalanság kérdését. Recep Tayyip Erdoğan 2017. január 7-én bejelentette, hogy néhány szíriai (és iraki származású) menekült megkaphatja a török állampolgárságot, amennyiben az átvilágítási folyamatok során megfelelnek (Al Jazeera 2017). Az állampolgárság megadását továbbá olyan feltételekhez kötötte a török kormány, mint a felsőfokú végzettség, büntetlen előélet és megfelelő nyelvtudás (Köşer Akçapar, S. – Şimşek, D. 2018). Ezen kikötések alapján 2018-ban a török állampolgárságot szerzett szíriai menekültek száma 52 ezerre volt tehető (Dost, P. 2018). Jelentős probléma az állampolgárság vonatkozásában a hontalanság, hiszen az ideiglenes védelmi státusszal rendelkező szíriai szülők Törökországban született gyermekei nem jogosultak sem a török, sem pedig a szíriai állampolgárságra (Köşer Akçapar, S. – Şimşek, D. 2018). A számokat tekintve, 2011 és 2018 között 311 ezer hontalan szíriai gyermek született Törökországban (Middle East Monitor 2018), 2019 júniusáig pedig a háború kitörése óta a hontalan újszülöttek száma összesen 415 ezerre emelkedett (Hürriyet Daily News 2019).

Ami a török lakosság hozzáállását illeti, a kezdeti „vendégszeretet” a szíriai menekültek felé alábbhagyni látszik (Pénzváltó, N. 2020b). Míg 2016-ban a megkérdezett török lakosság 72%-ának nem volt különösebb problémája a szíriai menekültek jelenlétével, addig 2018-ban a megkérdezettek 80%-a mielőbbi hazatérésükben bízott. Ez a jelentős attitűdbéli váltás elsősorban a 2018-as török gazdasági visszaeséssel, a szíriai menekültprobléma állandósulásával és annak a török lakosságra rótt terheivel (pl. lakás- és munkaerőpiac átalakulása) magyarázható (Karasapan, O. 2019).

7. Összegzés

A tanulmány megkísérelte bemutatni azt, hogy a korunk egyik legsúlyosabb humanitárius válságát eredményező szíriai konfliktus, és az annak következtében kialakult menekülthullámok kezdete óta Törökország menekültpolitikáját milyen változások jellemezték. A Törökország közvetlen környezetében kialakult konfliktusgócok és a térség destabilizálódásának hatására az ország – mint a régió egyik legstabilabb állama – tranzitországból a háború elől menekülő célországává, ezzel együtt pedig a világ legnagyobb számú menekültlakosságának otthont adó államává vált. Láthattuk, hogy a kezdeti – külpolitikai számításoktól is befolyásolt – humanitárius megfontolásokat idővel a szíriai menekültek jelenlétét hosszabb távon is kezelni kívánó politikák váltották fel. Ide sorolhatók a törvényi keretekben végzett átalakítások és a szíriaiak számára az ideiglenes védelmi státusz biztosítása, az oktatásban való részvétel lehetővé tétele, a munkaerőpiac megnyitása az ideiglenes

védelmi státusszal rendelkező szíriaiak számára, valamint a török állampolgárság megadásának lehetősége.

Ezek mellett az is nyilvánvaló, hogy a szíriai konfliktus eredményezte menekültprobléma új megvilágításba helyezte Törökország Európai Unióhoz fűződő viszonyát, valamint jelentős mértékben visszavetette Törökország már így is elég hosszú ideje húzódó európai uniós csatlakozásának kérdését. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy minden negatívuma ellenére a menekültügyi megállapodás felgyorsította – vagy éppen elhozta – a Törökországban élő szíriai menekültek integrációjának kérdésében tett török lépéseket, valamint megfékezte az EU területére tartó menekült tömegét és az illegális migrációt. Továbbá, habár a 2020. február 29-i török határnyitás és a menekült átengedése uniós területre elsősorban afgán származású menekülteket érintett, a döntés és annak következményei új fejezeteket nyithatnak Törökország menekültpolitikájában.

Míndezeken felül a tanulmány rávilágított a Törökországban élő menekülteket és a török államot érintő szociális és humanitárius kihívásokra, melyek a szíriai menekültkérdés átmeneti problémából állandóvá válása révén váltak realitássá. Az integrációt célzó intézkedések ellenére közel négy millió menekült befogadása olyan szociális problémákat eredményezett a menekült körében, mint a mélyszegénység vagy mélyszegénységnek való kitettség veszélye, az informális munkavállalás és az integráció nehézségei, a helyi török lakosság és a menekültlakosság közötti feszültségek, az oktatásban való részvétel és a gyermekmunka, valamint az újszülöttek esetében a hontalanság kérdése.

Annak ellenére, hogy a tanulmány elsősorban a menekültválságra adott jogi-intézményi keretekben lezajlott változásokra, valamint a problémakör szociális és humanitárius vonatkozásaira helyezte a hangsúlyt, meg kell említenünk, hogy Törökország számára mind a menekültkérdés, mind a szíriai konfliktus az ország területi integritását, biztonságát is érintő stratégiai jelentőséggel bír. Elmondható, hogy Törökország menekültpolitikájának alakulása egy olyan rendkívül átfogó és komplex kérdéskör, amelyet a Szíriában zajló fegyveres konfliktus kitörése óta számos tényező befolyásolt. Ide tartoznak többek között Törökország külpolitikai számításai és szerepvállalásai, a menekültkérdés belügyi, belpolitikai vonatkozásai vagy a menekült befogadásának humanitárius és szociális aspektusai. Záró gondolatként fontos megjegyeznünk, hogy a törökországi menekülthelyzet szereplőinek prioritásait jelentős mértékben átírta a koronavírus-járvány, a pandémia hosszú és rövid távú politikai, gazdasági és társadalmi következményei pedig kétségtelen hatással lesznek a problémakör további rendezésére és alakulására.

Irodalomjegyzék

- ADALI, T.–TÜRKYILMAZ, A. S. (2019): *Demographic Data on Syrians in Turkey: What do we know?* International Migration. IOM.
- AFAD (2012): *Strategic Plan 2013-2017*. Republic of Turkey, Prime Ministry, Disaster and Emergency Management Presidency, Ankara. Forrás: https://en.afad.gov.tr/kurumlar/en.afad/2584/files/Afad_Strtik_web_en_son.pdf, (2021. 03. 12.)
- AL JAZEERA (2017): *Erdogan offers citizenship to Syrian and Iraqi refugees*, 7 Jan 2017. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2017/01/erdogan-offers-citizenship-syrian-iraqi-refugees-170106195134961.html>, (2021 03. 21.)
- AL JAZEERA (2020A): *EU-Turkey tensions rise as refugees gather at Greece border*, 4 March 2020. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/eu-turkey-tensions-rise-refugees-gather-greek-border-200304214730160.html>, (2021. 03. 13.)
- AL JAZEERA (2020B): *EU throws support behind Greece in refugee conflict with Turkey*, 3 March 2020. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/eu-throws-support-greece-refugee-conflict-turkey-200303163750374.html>, (2021. 03. 13.)
- BBC (2020): *Turkey says millions of migrants may head to EU*, 2 March 2020. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-51707958>, (2021. 03. 13.)
- BÉLANGER, D. – SARACOGLU, C. (2019): *Syrian refugees and Turkey: Whose Crisis?* In: MENJÍVAR, C. – RUIZ, M. – NESS, I. (szerk.): *The Oxford Handbook of Migration Crises*, Oxford University Press.
- BETTS, A.– LOESCHER, G. (2010): *Refugees in International Relations*, In: BETTS, A. – LOESCHER, G. (szerk.): *Refugees in International Relations*. Oxford University Press, New York. pp. 1-29.
- CARLIER, W. (2018): *The Widening Educational Gap for Syrian Refugee Children – Background Report*, KidsRight Foundation, Amsterdam. Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Background%20Report%202018%20-%20The%20Widening%20Educational%20Gap%20for%20Syrian%20Refugee%20Children_0.pdf, (2021. 03. 10.)
- CUPOLO, D. (2020): *Thousands stranded at Greek border as Ankara pressures EU over Idlib escalation*, Al-Monitor, March 2, 2020. Forrás: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/03/greece-border-crossing-syrian-refugees.html>, (2021. 03. 13.)
- DAILY SHABAH (2019) *Turkey urges countries to take more responsibility for refugees*, 17 December Forrás: <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2019/12/17/turkey-urges-countries-to-take-more-responsibility-for-refugees>, (2021. 04. 01.)
- DAILY SABAH (2020A): *Turkey not to close gates to Europe anymore, Erdogan says*, Daily Sabah, Istanbul, 02 March 2020. Forrás: <https://www.dailysabah.com/politics/turkey-wont-close-gates-to-europe-anymore-erdogan-says/news>, (2021. 03. 13.)

- DAILY SHABAH (2020B): *Turkey sets an example in schooling rate of Syrian refugees*, 4 March, Forrás: <https://www.dailysabah.com/turkey/education/turkey-sets-an-example-in-schooling-rate-of-syrian-refugees>, (2021. 03. 31.)
- DEUTSCHE WELLE (2020): *EU offers Greece migration support amid mounting refugee crisis*, 03. 03. 2020. Forrás: <https://www.dw.com/en/eu-offers-greece-migration-support-amid-mounting-refugee-crisis/a-52623868>, (2021. 03. 14.)
- DIRECTORATE GENERAL OF MIGRATION MANAGEMENT, MINISTRY OF INTERIOR, REPUBLIC OF TURKEY (2021): *Statistics on Temporary Protection*, DGMM Online. Forrás: <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27>, (2021. 03. 05.)
- DONELLI, F. (2018): *Syrian Refugees in Turkey: A Security Perspective*, New England Journal of Public Policy, Vol. 30: Iss. 2, Article 7. Forrás: https://scholarworks.umb.edu/nejpp/vol30/iss2/7/?utm_source=scholarworks.umb.edu/nejpp/vol30/iss2/7&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages, (Letöltve: 2021. 03. 05.)
- DOST, P. (2018): *Loose Ends of a Deal*, The Cairo Review of Global Affairs, Summer 30/2018. Forrás: <https://www.thecaireview.com/wp-content/uploads/2018/08/cr30-dost.pdf>, (2021. 03. 10.)
- EGERESI, Z. (2017): *Ki mit nyert? Több mint egy évvel a menekültügyi „megállapodás” után*, Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2017/13., Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2017-13-ki-mit-nyert-egy-evvel-a-menekultugyi-megallapodas-utan-egeresi-z.original.pdf>
- EGERESI Z.–KACZIBA, P. (2020): *Menekültválság a görög-török határon – Előzmények, fejlemények, kilátások*, KKI-elemzések, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest. Forrás: https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/03/25_KKI-elemz%C3%A9s_GRC_TUR_Egeresi_Kacziba_20200312.pdf, (2021. 03. 15.)
- ERDOĞAN, M. M. – ÇORABATIR, M. (2019): *Demographic Development of the Syrian Refugee Population and its Potential Impacts on the Education, Employment and Municipality Services in the Near Future. Udra Programme Research Panel*, pp. 6–22.
- ERDOĞAN, M. M. (2020): *Syrians Barometer 2019 – A framework for achieving social cohesion with Syrians in Turkey*. Ankara: Orion Kitabevi. Forrás: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SB2019-ENG-04092020.pdf>, (2021. 03. 21.)
- EUROPEAN COMMISSION (2019): *Progress report on the Implementation of the European Agenda on Migration*, European Commission, Brussels. Forrás: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20191016_com-2019-481-report_en.pdf, (2020. 03. 10.)
- EURÓPAI TANÁCS (2016): *EU-Törökország nyilatkozat, 2016. március 18.*, Európai Tanács Sajtóközlemény, 144/16. Press office – General Secretariat of the Council. Forrás: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/pdf>, (2021. 03. 10.)
- GLIED, V. (2020): *Az európai migráció két arca*, Ad Librum Kft., Pécs.

- GÜRBÜZ, Ş. N. (2019): *Turkey to increase momentum in EU visa liberalization process*, Sep 21 2019, Daily Sabah, Istanbul. Forrás: <https://www.dailysabah.com/eu-affairs/2019/09/21/turkey-to-increase-momentum-in-eu-visa-liberalization-process>, (2020. 03. 14.)
- HÜRRİYET DAILY NEWS (2019A): *Age standard to start primary school revised*, Forrás: <https://www.hurriyetdailynews.com/age-standard-to-start-primary-school-revised-144749>, (2021. 03. 18.)
- HÜRRİYET DAILY NEWS (2019B): *415,000 Syrian babies born in Turkey since 2011: Ministry*. Forrás: <https://www.hurriyetdailynews.com/415-000-syrian-babies-born-in-turkey-since-2011-ministry-144332>, (2021. 03. 18.)
- İÇDUYGU, A. – GÖKER, Z. G. – TOKUZLU, L. B. - PAÇAÇI ELİTOK, S (2013): *Turkey – Migration Profile*, Migration Policy Centre. Forrás: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Turkey.pdf, (2021. 03. 10.)
- İÇDUYGU, A. (2015): *Syrian Refugees in Turkey – The Long Road Ahead*, Migration Policy Institute, Washington D.C.
- İÇDUYGU, A. – DIKER, E. (2017): *Labor Market Integration of Syrian Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers*, The Journal of Migration Studies, 2017, 3/1. pp. 12-35. Forrás: <http://www.gam.gov.tr/files/5-2.pdf>, (2021. 03. 12.)
- İÇDUYGU, A. – ŞİMŞEK, D. (2016): *Syrian Refugees in Turkey: Towards Integration Policies*. *Turkish Policy Quarterly*. 15(3), pp. 59–69.
- İNELİ-CİGER, M. (2017): *Protecting Syrians in Turkey: A Legal Analysis*, *International Journal of Refugee Law*, 29(4), pp. 555–579.
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (2020): *More than 13,000 Migrants Reported Along the Turkish-Greek Border*, 03/01/2020, IOM Press Release. Forrás: <https://www.iom.int/news/more-13000-migrants-reported-along-turkish-greek-border>, (2020. 03. 27.)
- IOM (2019): *World Migration Report 2020*, International Organization for Migration, Geneva. Forrás: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, (2021. 03. 18.)
- KACZIBA, P. (2018): *Provokáció vagy normalizáció: Erdoğan elnök görögországi látogatása és annak háttere*, *Külügyi Szemle*. 2018(3), Külügyi és Külgazdasági Intézet, pp. 28–48.
- KALE, B. – DIMITRIADI, A. – SANCHEZ-MONTIJANO, E. – SÜM, E. (2018): *Asylum Policy and the Future of Turkey-EU Relations: Between Cooperation and Conflict*. FEUTURE Online Paper No. 18. Forrás: https://feuture.uni-koeln.de/sites/feuture/pdf/FEUTURE_Online_Paper_No_18_final.pdf, (2021. 03. 18.)
- KANTER, J. – ARANGO, T. (2015): *Turkish Leader Says E.U. Should Do More About Syria*, The New York Times. Forrás: <https://www.nytimes.com/2015/10/06/world/europe/turkey-erdogan-syria-european-union-refugees.html>, (2021. 03. 22.)
- KARASAPAN, O. (2019): *Turkey's Syrian refugees welcome fades*, Brookings Institution. Forrás: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2019/11/25/turkeys-syrian-refugees-the-welcome-fades/>, (2021. 03. 22.)

- KARASAPAN, O.–SHAH, S. (2018): *Syrian refugees and the schooling challenge*, Brookings Institution. Forrás: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2018/10/23/syrian-refugees-and-the-schooling-challenge/>, (2021. 03. 22.)
- KARLSTROM, K.–SPECKER, L.–MOOTY, E. – KENNEDY, B. (2018): *Outcome Monitoring Report – 3RP Turkey Chapter 2018.* 3RP. Forrás: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/70022.pdf>, (2021. 03. 23.)
- KHAWAJA, B. (2016): *Educate refugee children or lose them forever*, Al Jazeera Opinion. Forrás: <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/09/educate-refugee-children-lose-160919102949662.html>, (2021. 04. 01.)
- KIRIŞCI, K. (2003): *Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration*, Migration Policy Institute, Washington D.C. Forrás: <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration>, (2021. 03. 18.)
- KIRIŞCI, K. (2012): *Turkey's New Draft Law on Asylum: What to Make of It?* In: Paçacı Elitok, Seçil – Straubhaar, Thomas (eds.): *Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities*. Hamburg University Press, Hamburg. pp. 63-83. Forrás: http://hup.sub.uni-hamburg.de/volltexte/2012/118/chapter/HamburgUP_HWWI5_Migration_Kirisci.pdf, (2021. 03. 18.)
- KIRIŞCI, K. (2014): *Syrian Refugees and Turkey Challenges: Going Beyond Hospitality*, Brookings Institution, Washington D.C. Forrás: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf>, (2021. 03. 18.)
- KÖŞER AKÇAPAR, Ş.–ŞİMŞEK, D.(2018): *The Politics of Syrian Refugees in Turkey: A Question of Inclusion and Exclusion through Citizenship. Social Inclusion*, 6(1), pp. 176–187.
- LAW NO. 2013/6458: *Law on Foreigners and International Protection. Government of Turkey.* Forrás: <https://en.goc.gov.tr/kurumlar/en.goc/Ingilizce-kanun/Law-on-Foreigners-and-International-Protection.pdf>, (2021. 03. 19.)
- MCCLELLAND, M. (2014): *How to Build a Perfect Refugee Camp? The New York Times*, Feb. 13, 2014. Forrás: <https://www.nytimes.com/2014/02/16/magazine/how-to-build-a-perfect-refugee-camp.html>, (2021. 03. 23.)
- MEMİŞOĞLU, F. (2018A): *Assessing the Development – Displacement Nexus*, International Centre for Migration Policy Development, Vienna.
- MEMİŞOĞLU, F. (2018B): *The Syrian Community in Turkey: Perspectives, Prospects and Policies*, Public Policy and Democracy Studies, Istanbul. Forrás: <http://podem.org.tr/en/researches/the-syrian-community-in-turkey-perspectives-prospects-and-policies/>, (2021. 03. 19.)
- MIDDLE EAST MONITOR (2018): *More than 300,000 stateless Syrian babies born in Turkey since 2011.* Forrás: <https://www.middleeastmonitor.com/20180310-more-than-300000-stateless-syrian-babies-born-in-turkey-since-2011/>, (2021. 03. 19.)
- N. RÓZSA, E. (2020): *Kibocsátás, tranzit vagy befogadás? A közel-keleti migráció aspektusai, Máltai Tanulmányok*, 2(2), pp. 221–238. Forrás: https://maltaitanulmanyok.maltai.hu/wp-content/uploads/2020/08/MT_2020_02-ebook.pdf#page=71, (2021. 03. 31.)

- ORHAN, O. – SENYÜCEL GÜNDOĞAR, S. (2015): *Effects of the Syrian refugees on Turkey*, ORSAM Report No: 195. Forrás: http://cib-uclg.org/sites/default/files/a_report_-_effects_of_the_syrian_refugees_on_turkey_1.pdf, (2021. 03. 20.)
- PAÇAÇI ELITOK, S. (2018): *Turkey Migration Policy Revisited: (Dis)Continuities and Peculiarities*, Instituto Affari Internazionali Papers, October 2018. Forrás: <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1816.pdf>, (2021. 03. 10.)
- PÉNZVÁLTÓ, N. (2015): Szíriai menekültek Törökországban – váratlan „vendégek”, várható kilátások. *Nemzet és Biztonság*, 2015(2), pp. 43-58. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_2_05_penzvalto_nikolett.pdf, (2021. 03. 20.)
- PÉNZVÁLTÓ, N. (2020A): *Az Európai Unió és Törökország 2016. márciusi migrációs nyilatkozatának négyéves mérlege*, Horizont 2020/17. Migrációkutató Intézet, Forrás: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/08/20200812_HORIZONT_17_penzvalto_nikolett_az_europai_unio_es_torokorszag_2016_marciusi_migracios_nyilatkozatanak_negyeves_merlege_elemzes.pdf, (2021. 04. 20.)
- PÉNZVÁLTÓ, N. (2020B): *Törökország: Szíriaiak Barométer 2019*, Horizont 2020/21., Migrációkutató Intézet, Forrás: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/10/20201013_HORIZONT_2020_21_penzvalto_nikolett_torokorszag_sziriaiak_barometer_2019_elemzes.pdf, (2021. 04. 06.)
- RANKIN, J. (2020): *Erdogan puts EU's failure to agree a common migration policy in spotlight*, The Guardian. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/02/four-years-after-turkey-deal-eu-no-closer-to-new-asylum-system>, (2021. 03. 28.)
- REGULATION NO. 1994/6169: *Procedures and Principles related to Possible Population Movements and Aliens Arriving in Turkey either as Individuals or in Groups Wishing to Seek Asylum either from Turkey or Requesting Residence Permission in order to Seek Asylum from Another Country*, Government of Turkey. Forrás: <https://www.refworld.org/docid/49746cc62.html>, (2021. 03. 28.)
- SENYÜCEL GÜNDOĞAR, S. – DARK, G. (2019): *Turkey's Evolving Response to Migration Management: Facts and Policy Steps*, MENARA Future Notes, No. 17., March 2019. Forrás: http://menaraproject.eu/wp-content/uploads/2019/03/menara_fn_17.pdf, (Letöltve: 2021. 03. 28.)
- SERT, D. Ş. (2016): From skill translation to devaluation: the de-qualification of migrants in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, pp. 97–117.
- SIEGFRIED, K. (2020): *The Refugee Brief – 5 March 2020*, UNHCR. Forrás: <https://www.unhcr.org/refugeebrief/the-refugee-brief-5-march-2020/>, (2021. 03. 28.)
- STOCK, I. – ASLAN, M. – PAUL, J. – VOLMER, V. – FAIST, T. (2016): *Beyond humanitarianism – Addressing the urban, self-settled refugees in Turkey*, COMCAD Working Papers, Bielefeld.
- TARRÓSY, I. (2014): *Elméleti megfontolások a nemzetközi migrációs tendenciák megértéséhez*, In: TARRÓSY, I.–GLIED, V.–VÖRÖS, Z. (szerk.): *Migrációs tendenciák napjainkban*, Publikon Kiadó, Pécs.

- TERRY, K. (2021): *The EU-Turkey Deal, Five Years On: A Frayed and Controversial but Enduring Blueprint*, Migration Policy Institute, Washington D.C. Forrás: <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on>, (2021. 04. 21.)
- THE ECONOMIST (2017): *Turkey is taking care of refugees, but failing to integrate them*, 29 June, Forrás: <https://www.economist.com/europe/2017/06/29/turkey-is-taking-care-of-refugees-but-failing-to-integrate-them>, (2021. 04. 01)
- THE GUARDIAN (2016): *When the world failed Syria, Turkey stepped in. Now others must help*, 23 March. Forrás: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/may/23/world-failed-syria-turkey-refugee-crisis>, (2021. 03. 28.)
- TSAROUHAS, D. (2019): *Turkey and the European Migration Crisis*, In: Prodromidou, Alexandra – Gsakis, Pavlos (eds.): *Along the Balkan Route: The Impact of the Post-2014 Migrant Crisis on the EU's South East Periphery*. Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlin. pp. 28-44.
- TURKISH RED CRESCENT – WFP (2019): *Refugees in Turkey – Livelihoods Survey Findings*, Ankara. Forrás: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Refugees%20in%20Turkey_Livelihoods%20Survey%20Findings_TRC_WFP_2019.pdf, (2021. 03. 23.)
- UN GENERAL ASSEMBLY (1951): *Convention Relating to the Status of Refugees*. UN, Geneva.
- UN GENERAL ASSEMBLY (1967): *Protocol Relating to the Status of Refugees*. UN, Geneva.
- UNHCR (2015): *Syrian Refugees in the Region (March 18th 2015)*, UNHCR. Forrás: <https://www.refworld.org/topic,50ffbce416e,50ffbce57,551169634,0,,,TUR.html>, (2021. 03. 14.)
- UNHCR (2020): *Global Trends – Forced Displacement in 2019*, UNHCR, Geneva. Forrás: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html>, (2021. 04. 06.)
- UNHCR (2021): *Syria Regional Refugee Response*, UNHCR. Forrás: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>, (2021. 03. 20.)
- UNHCR TURKEY (2016): *Syrian Refugee Camps and Provincial Breakdown of Syrian Refugees in South East Turkey (as of 5 December 2016)*, Forrás: <https://www.refworld.org/type,MAP,,TUR,585a5a5b4,0.html>, (2021. 03. 28.)
- UNHCR TURKEY (2017): *Syrian Refugee Camps and Provincial Breakdown of Syrian Refugees in South East Turkey (as of 02 October 2017)*, Forrás: <https://www.refworld.org/topic,50ffbce416e,50ffbce57,5a2fb28e4,0,,,TUR.html>, (2021. 03. 28.)
- UNHCR TURKEY (2018): *Syrian Refugee Camps and Provincial Breakdown of Syrian Refugees Registered in South East Turkey (as of 01 October 2018)*, Forrás: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/66214>, (2021. 03. 26.)
- UNHCR TURKEY (2019A): *Key Facts and Figures – November 2019*, UNHCR. Forrás: <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/01/73154.pdf>, (Letöltve: 2021. 03. 13.)
- UNHCR TURKEY (2019B): *Provincial Breakdown Syrian Refugees in Turkey, August 2019*, UNHCR Turkey. Forrás: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/9.2->

- [UNHCR_Provincial-Breakdown-Syrian-Refugees-in-Turkey-August-2019.pdf](#), (2021. 03. 28.)
- URAS, UMUT (2020): *Turkey, EU and the imperilled refugee deal*, Al Jazeera News. <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/turkey-eu-imperilled-refugee-deal-200302085719576.html>, (2021. 03. 28.)
- WORLD BANK (2015): *Turkey's Response to the Syrian Refugee Crisis and the Road Ahead*, World Bank Group, Washington D.C. Forrás: <http://documents.worldbank.org/curated/en/583841468185391586/pdf/102184-WP-P151079-Box394822B-PUBLIC-FINAL-TurkeysResponseToSyrianRefugees-eng-12-17-15.pdf>, (2021. 03. 10.)
- YINANÇ, B. (2018): *WFP-Turkish Red Crescent cooperation 'shows best practice in refugee assistance'*, Hürriyet Daily News, April 09 2018. Forrás: <https://www.hurriyetaidailynews.com/wfp-turkish-red-crescent-cooperation-shows-best-practice-in-refugee-assistance-129973>, (2021. 03. 22.)

Az Aszad-rezsim kiegyensúlyozó politikája az iszlám és a női jogok terén

Bosnyák Henrietta¹

1. Abstract

The historic region of Greater Syria or the Levant (current Syria, Lebanon, Palestine) has been characterized throughout history by striving for multicultural coexistence and tolerant pluralism. The Republic of Syria still carries these characteristics in its social structure and traditions. One of the most controversial issues is the situation of women, equality, and the broader family context in Muslim societies. In Syria, the main law governing family relationships is the “Qanun al-ahwal as-sahsiyya” of 1953, which rests predominantly on Islamic legal bases. Its most important source is the legal practice of hanafi fiqh (Hanafi school is one of the Sunni muslim schools of religious law). Syria has been led by the Baath Party since 1963, which represents the Arab nationalist secular ideology and has maintained a complex relationship with Islam, especially with certain sections of the Sunni population. Syria often portrays itself as one of the leading Arab countries, a promoter of gender equality in society. In line with the secular ideology of the Syrian government, it sought to promote gender equality and to improve the legal status and daily lives of women. The country is indeed one of the most advanced in the Arab world in terms of equality, however, although the regime has occasionally made efforts to improve women’s rights, the government’s controversial political legitimacy makes it difficult to maintain gender equality and religious diversity. Developments in the pre-civil war period (that began in 2011-2012) should therefore be interpreted in the light of the government’s “survival policy” as an attempt to maintain a balance between social change and maintaining the status quo. For many years, the government seems unwilling to carry out serious reforms, not only in family law, but in any law in general. Only minor changes are being made without improvement of the current situation.

Keywords: Syria, Islam, Women’s rights, Baath Party

2. Bevezetés

A történelmi Nagy-Szíria térségét (a mai Szíria, Libanon, Palesztina) a multikulturális együttélésre és a toleráns pluralizmusra való törekvés jellemezte a történelem során. Az első világháborút követően az Oszmán Birodalom romjain a népszövetségi mandátumrendszer keretében létrehozott Szíriai Köztársaság máig ezt a multikulturális jelleget és pluralizmust hordozza társadalmi szerkezetében, hagyományaiban. Az ókori népek, az arab hódítás, az Oszmán Birodalom öröksége, az arab

¹ Okleveles iszlám tanulmányok szakos bölcész, Eötvös Loránd Tudományegyetem

nacionalizmus és végül az arab szocializmus eszméi mind nyomot hagytak a szíriai társadalom fejlődésének menetén.

Közhely, hogy a muszlim társadalmak külső szemlélő számára elsősorban feltűnő jegye a nők helyzete, illetve az a tágabb családi kontextus, melybe ez a kérdés illeszkedik. Szíriában a családi kapcsolatokat szabályozó fő törvény az 1953-as „Qánún al-ahwál as-sahszíjja”,² amely túlnyomórészt iszlám³ jogi alapokon nyugszik. Legfontosabb forrása a hanafi fiqh, vagyis az egyik szunnita muszlim vallásjogi iskola joggyakorlata. Bár az ország lakossága túlnyomó részben szunnita muszlim, de nagy alavita (az iszlám vallás síita ágának egyik aláága), keresztény és drúz, valamint kisszámú zsidó közösség is fellelhető. A CIA World Factbook legfrissebb adatai alapján jelenleg a lakosság muszlim vallású 87%-ban (74% szunnita, 13% síita – beleértve az alavita és az iszmáilita lakosságot), 10%-ban keresztény, és 3%-ban drúz, zsidó (főleg Damaszkuszban és Aleppóban). A folyamatban lévő polgárháború megváltoztatta a népesség megoszlását, illetve területi elhelyezkedését is.⁴ Így a keresztény lakosság a korábbinál számottevően kisebb lehet annak következtében, hogy a keresztények a folyamatban lévő polgárháború alatt nagy számban hagyták el az országot. Bár a szintén viszonylag jelentős (10%) kurd közösség vallását tekintve muszlim, társadalomszerkezetük és hagyományaik eltér(het)nek a szíriai többség gyakorlatától.

A jogi pluralizmus tehát, mely mindig is jelen volt Szíriában, részben a korábbi, előd dinasztiáktól és uralkodóktól maradt fenn, részben az eltérő társadalomszerveződési és/vagy vallási gyakorlatokban gyökerezik. A mai Szíria jogrendszerét különösképpen az oszmánok politikai és jogi rendszere alapozta meg. Az iszlám vallású Oszmán Birodalom, mint ma Szíria, több vallású állam volt, muszlim és nem muszlim (dzimmi) állampolgárokkal. A meghódított iszlám országokban élő nem muszlimokat, alapvetően a zsidókat és a keresztényeket, akik a kezdetek óta ezen a területen éltek és maguk is egyistenhívők, ún. „könyves népek” voltak, egyfajta védelmi szerződés (dzimma) védte cserében az iszlám fennhatóság elfogadásáért, és egy kifejezetten rájuk kiszabott adó megfizetéséért (dzsizja). E védett státusz miatt a keresztény és zsidó alanyoknak bizonyos kiváltságokat biztosítottak az úgynevezett „millet” rendszer szerint, ami azt jelentette, hogy a vallási vagy felekezeti közösségek (millet) élvezhették a saját vallási törvényeik alkalmazásának jogát a családjogi kérdésekben, többek között a házasság és a válás esetében is (Eijk, E. 2013). A vallási intézmények Szíriában a maguk részéről támogatják a jogi pluralitást, mert ez lehetővé teszi számukra (az állam határain belül), hogy saját ügyeiket intézzék saját közösségükben. A drúzok, a zsidók és a különféle keresztény közösségek ma is saját törvényeiket követik bizonyos meghatározott kérdésekben, legfőképpen a házasságban, a válásban és az öröklésben. Noha a szíriai kormány részleges jogalkotási és igazságügyi jogkört ruház a vallási közösségekre a családjog ügyében, ennek ellenére ellenáll minden olyan mélyreható jogi változásnak, amely veszélyeztetheti a status quo-t.

² Kihirdetve: 1953.09.17. Módosítva: 1975-ben, 2003-ban, és 2010-ben.

³ Szíria alkotmányai az 1930-as évek elejétől kezdve világi jellegűek voltak abban az értelemben, hogy nem írtak elő semmilyen vallási szokást az országban, és nem írtak elő hivatalos vallást, mégis a muszlim törvényeket fogadták el a jogtudomány fő forrásaként (Khatib, L. 2019).

⁴ CIA Factbook: *Syria*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria> (2021. 04. 06)

A szekuláris állam családjogi kódexének hivatalos elnevezése a nyersfordítás szerint „személyi státusztörvény”, ezért könnyen összekeverhető a személyi vagy személyiségi jogokkal, azonban tartalma mégis a családjoghoz kapcsolódik. Elnevezése viszont nem hibás, hanem abból a tényből fakad, hogy az arab, muszlim társadalmakban az egyén és a család elválaszthatatlan kapcsolatban állnak egymással, a fogalmak összemosódnak. Szíria jogrendszere az oszmán, a francia, az egyiptomi és a vallási törvény keveréke, mely utóbbi túlnyomórészt a családjog területén érvényesül.

3. A Baasz-rezsim (Háfez al-Aszad és fia, Bassár al-Aszad)

Szíriát 1963 óta az arab nacionalista szekuláris ideológiát képviselő Baasz Párt vezeti, amely hatalomra lépése óta bonyolult kapcsolatot tart fenn az iszlámmal, különösen a szunnita népesség egyes rétegeivel. Az arab szocialista Baasz (jelentése feltámadás) mozgalom egy intellektuális mozgalom volt, amelyet az 1940-es évek elején két szíriai alapított: Michel Aflaq görög ortodox keresztény és Szaláh ad-Dín Bitár, szunnita muszlim. A mozgalom egy olyan társadalmi forradalmat támogatott, amely egy, a nyugati imperializmustól mentes arab nemzethez vezet, amelyben garantálják az arab és társadalmi értékeket. Mivel a pánarab nacionalizmus és a szocializmus volt az uralkodó ideológia, meggyőződésük szerint a nemzeti egység érdekében a vallási, felekezeti, regionális vagy törzsi frakcionalizmus bármely formájának ellen kellett állni. Bár a Baasz-ideológia világi volt, alapító atyja, Michel Aflaq azt állította, hogy „az arab mozgalom elválaszthatatlanul összefügg az iszlámmal”, és hogy Mohamed próféta élete tökéletes képe és szimbóluma az „arab lélek természetének és gazdag lehetőségeinek”. Sőt, Isten feltárta az iszlám hitet az arabok előtt, és ezért az araboknak egyetemes kötelességük volt létrehozni egy „arab humanizmust” (Eijk, E. 2013). A Baasz doktrínája szerint az arab nacionalizmus ezért nem választható el teljesen az iszlámtól, ebből is adódik a már előbb említett megállapítás, miszerint a párt kapcsolata az iszlámmal igen bonyolult. A Baasz Párt mindig egy, az arab nacionalizmus ideológiájával összhangban lévő, világi ideológiát támogatott. A párt olyan társadalmat képzelt el, amelyben minden arab egyenlő lenne, vallásától függetlenül. Ez egy olyan elképzelés, amely minimalizálja a vallás társadalmi szerepét és garantálja az egyenlőséget minden állampolgár számára, beleértve a vallási kisebbségeket is (Eijk, E. 2013). Bár a Baasz kulturális és történeti szempontból is elismerte az iszlám, valamint a kereszténység szerepét, mégis azzal érvelt, hogy az arab állampolgár emancipációjához az egyház/vallás és az állam szigorú szétválasztása és egy világi rend bevezetése szükséges, ez pedig elősegítené a racionalitás és az egyenlőség kultúráját, modernizált törvények alapján (Khatib, L. 2016). A szekuláris nacionalista eszmék azonban nem találtak megértésre a szíriai társadalom minden rétegében, aminek az egyik oka a Baasz Pártot vezető csoport alavita (azaz a szunnita többségtől eltérő) vallási hovatartozása és gyakorlata volt.

A Baasz pánarab nacionalista mozgalom vonzotta a közép- és alsóbb osztályú fiatalokat, különösen a vidéki kisebbségi csoportokat, például a hegyvidéki partvidékről származó alavita híveket. Az 1950-es években ez az ideológia fokozatosan teret hódított a politikai színtéren, majd 1963-ban az Arab Szocialista Baasz Párt puccsal ragadta meg a hatalmat Szíriában, egy hónappal azután, hogy a párt – iraki regionális parancsnoksága – hatalomra került Irakban. A hatalomátvételt

követő szükségállapot határozatlan időre felfüggesztette a jogrendszer számos rendelkezését és védelmét, beleértve a véleménynyilvánítást és az egyesülés szabadságát is.

1970-ben Háfez al-Aszad vette át az elnöki posztot. Az Aszad családdal hatalomra lépő alavita rezsím legitimitációját a szunnita lakosság a kezdetektől fogva megkérdőjelezte, hiszen a síita kisebbség uralként értékelték: a síiták az ország lakosságának körülbelül 13%-át alkotják, és az alaviták, mint egy különálló síita szekta hívei ennek csak egy részét képezik. Ugyanakkor a hadsereg tisztikarának, a belső biztonsági erőknek és a Baasz Párt kulcspozícióinak aránytalanul nagy részét alaviták töltik be. Közülük sok rokon, vagy ugyanazon törzsből vagy faluból származik, mint az Aszad család (Drysdale, A. 1982). Nem véletlenül, az Aszad család múltjának és jelenének uralkodását gyakran úgy írják le, hogy törzsi (vagy családi), regionális és felekezeti hűség által alkotott pártfogási rendszeren alapszik.

Háfez al-Aszad hatalomra kerülésével Szíria viszonylagos politikai stabilitás időszakába lépett. Az új rendszer erős autoriter hatalommá nőtte ki magát, egy Baasz-párttagok által uralt erős államapparátus létrehozásával irányítva az országot, amelyet hatalmas, mindenütt jelen lévő titkosrendőrség segített (Eijk, E. 2013). Az 1970-es és 1980-as években a szunnita muszlim ellenzéki csoportok erőszakos küzdelmet folytattak a rezsím ellen. A szíriai kormány válaszul könyörtelenül elnyomta az uralmával szembeni mindennemű ellenállást, legyen az akár vallási, vagy világi ellenzék. Több ezer embert zártak börtönbe, tartóztattak le (különösen azokat, akik kapcsolatban álltak a Muszlim Testvériséggel⁵), rengetegen tűntek el. A Muszlim Testvériség volt az állam első számú ellensége, és ezért egy új törvény értelmében a Testvériségben való tagságért már halálbüntetés járt. A rezsím Testvériséggel való összecsapásának csúcspontja a Muszlim Testvériség fellegvárának számító Hama városában történt felkelés véres elfojtása volt 1982 februárjában (Eijk, E. 2013). A rákövetkezendő időszakban a rezsím az őket ért támadások miatt megváltoztatta az iszlámmal kapcsolatos politikáját, sőt, az elnök megkezdte a szunnita vallásosság nyilvános ápolását.

Az 1990-es évek előtt sok nyilvános helyen hivatalosan tilos volt a női fejkendő viselése. Voltak olyan esetek, amikor fejkendőt viselő nőket támadták meg a Baaszhoz tartozó ifjúsági csoportok. Ebben az időben a vallásos meggyőződés mellett a fejkendőviselés egyértelmű politikai demonstrációnak számított az állam és a párt ellen. Az Alkotmányban megfogalmazott törekvésekkel összhangban a kormány al-Aszad korai éveiben azon dolgozott, hogy javítsa a szíriai nők helyzetét a családjog területén is. A pártvezetés időnként megpróbált szekuláris családjogi törvényeket előterjeszteni, azonban az ilyen reformokkal szemben még a párton belül is erős volt az ellenállás. A családjogi reformokat olyan ügynek gondolták, amelyben sok szunnita szerint az alaviták által uralt kormánynak nincs legitím szava, a vallási legitimitás hiánya vagy legalábbis ingatag volta miatt. A hagyományos szunnita közösség egy része önmagában vallásellenesnek vélte a baaszista szekularizmust, avagy egyfajta félvallásos elnyomást vélte felfedezni benne (Dam, N. 2011). Még annak ellenére is, hogy Háfez al-Aszad arra törekedett, hogy egy ortodox vallási képet alakítson ki a világi Baasz-rezsímről: nyilvános imádságokkal, főleg szunnita mecsetekben, vagy azáltal, hogy magas rangú szunnita vallási tisztviselőkkel nyilvánosan megjelent, vagy beszédeiben a Koránból idézett.

⁵ Al-ihván al-muszlimín: transznacionális szunnita iszlamista szervezet, 1928-ban alapították Egyiptomban a [brit gyarmati uralom](#) és a társadalmi egyenlőtlenségek ellen, majd szinte az egész Közel-Keleten elterjedtek tanításai és mozgalmi (akár szociális szervezetek, akár politikai pártok formájában).

Aszad mecseteket is építtetett, az azonban kétséges, hogy mindez eléggé meggyőzően hatott-e a szunnita lakosság nagyobb részére. Ezen érzékenység miatt a kormány továbbra sem szívesen hajtotta végre a családjogi reformokat. Habár 1975-ben elfogadtak néhány lényeges módosítást, a családjogi kódex lényege alapvetően sértetlen maradt az 1953-as kihirdetése óta.

Amikor apja halála után 2000-ben Bassár al-Aszad politikai és demokratikus reformok ígéretével lépett hatalomba, a változás várakozását vetítette előre. Mivel 1992-től 1994 elejéig Londonban tanult, majd csak testvére, Bászil, apjuk idősebb örökösének halála miatt hívták vissza Szíriába, és csak ezt követően „képezték ki” az elnöki posztra, a szíriai társadalom, de a külvilág is egyfajta technokrata reformerként várta fellépését (Salamandra, Ch.–Stenberg, L. 2015). Néhány éven belül azonban ez a remény is elhalványult. Noha elfogadtak néhány társadalmi reformot 2003-ban, a reformok ajtaja hamar bezárult. Ettől kezdve egyértelművé vált, hogy a szíriai kormány nem fogadja el a társadalom konzervatív szegmenseit felforgató változásokat, valójában a konzervatív erők kerültek fölénybe a családjog megváltoztatásáért folytatott harcban (Eijk, E. 2013).

4. Az Aszad család kapcsolata az iszlámmal

Ha Háfez al-Aszad legitimitációját vallási buzgalomával igyekezett megerősíteni, ez fia, Bassár politikai beszédében még nyilvánvalóbbá vált. Elnöksége alatt a rezsím fokozta az iszlám szimbólumok és szókinccs használatát, részben azért, hogy legitimitációt és népszerűséget szerezzen a jámbor szunnita muszlimok körében, részben viszont mindez időben egybeesett a Közel-Kelet általános iszlamizációjával. Elnöksége alatt Szíriában megnőtt az olyan vallásos jelképek száma, mint a fejkendők, új mecsetek, vallási iskolák és mozgalmak jöttek létre, összességében a vallás jelentősége megnőtt a nyilvános szférában. Az iszlám utalások összeolvadtak a nacionalista szónoklatokkal, az iszlám szimbólumok és beszédmódok használata lehetővé tette a jelentések és állítások sokaságának kifejezését a különböző társadalmi szereplők által, akik ezeken keresztül folytattak párbeszédet. Az iszlám, mint kulturális idioma használata lehetővé tette a különböző kulturális megértések és dinamikák kifejezését, például a vallási identitás és befolyás miatt folytatott hatalmi harcokét. Így a különböző szereplők, köztük az állam is, az iszlám kulturális idiómát használják a szíriai családjog megreformálására tett erőfeszítések és a körülötte folyó viták során. Bassár al-Aszad rezsimjének politikája a vallás ellenőrzése volt a hűséges és támogató szunnita ulamával való kapcsolaton keresztül, amelynek szélesebb célja az iszlám jámbor formáinak befogadása és népszerűsítése, valamint az iszlám értelmezését szabályozó keret létrehozása. Al-Aszad kormánya megpróbálta elkerülni a társadalmi és vallási nyugtalanságokat, és ehelyett a status quo megőrzésére törekedett (Eijk, E. 2013). Gyakran feltételezik, hogy az iszlám újjáéledése a Közel-Keleten az elmúlt 20 évben a szekularizmus végét jelenti a régióban. Mégis, egy szekuláris országban, például Szíriában, ebben az időszakban az érezhető vallási újjáéledés és a meglévő világi kultúra egyidejű gyengülése nem feltétlenül vonja maga után a szekularizmus eltűnését. Vitathatatlanul a szíriai szekularizmus már nem a kemény vonal, kompromisszumok nélküli ideológia, amelyet a Baasz Párt értelmisége egykor támogatott, hanem egy bonyolultabb ideológia, amely átalakítja a szíriai társadalmat és több irányba húzza azt, és amelyet már nem lehet egyszerűen vallásosnak vagy világinak minősíteni. A vallás a

világi hatalom eszközévé vált. Így, miközben az ország kétségtelenül iszlamizálódik, ennek az iszlamizációnak fontos része a más nézőpontok elfogadása, és magában foglalja az egyház/vallás és az állam elválasztásának normatív ideáját. Úgy tűnik, hogy saját érdeküknek megfelelően a szíriai állam sikeresen befolyásolta a vallási párbeszédet azáltal, hogy népszerűsítette a sejkeket, akik a rezsím politikai napirendjét és társadalmpolitikai jövőképük kialakítását szolgálták, ideértve a vallás és az állam elválasztásának szükségességét (Khatib, L. 2016). A változás a szíriai ulamá erőfeszítéseiben is látható, akik egyre kevesebb figyelmet szentelnek a vallás misztikus oldalának és inkább az iszlám világosabb megértését igyekeznek előmozdítani (Khatib, L. 2016). Válaszul a politikai és vallási legitimitás kihívásaira, a rezsím tehát kénytelen volt teret engedni az ellenőrzött vallási tevékenységnek és beszédnek. Az iszlám ilyen fokozott nyilvános megjelenítése másrésről aggodalomra adott okot sok keresztény számára. A kisebbségi csoportok egyfajta biztosítékként tekintenek a rezsímrre, szintén kisebbségi mivoltukból adódóan, a megnövekedett szunnita nyilvános erőfölénnyel szemben.

Az arab kormányok gyakran hivatkoznak vallási normákra, valamint a „hagyományra és szokásokra” annak érdekében, hogy „legitimálják a patriarchális uralom folytatását”. Ennélfogva, ha a változás a kialakult patriarchális struktúrák megzavarásával fenyeget, a kormány alkalmasabbnak tartja e struktúrák helyben tartását. Továbbá maga az állam természete, amely „neopatriarchális-ként”⁶ definiálható, megerősíti a patriarchális struktúrákat és a társadalmi kontrollt egy modernizáló kontextusban. A családjogi törvény vallási lenyomatának és plurális összetételének köszönhetően kényelmes eszköz az állam számára arra, hogy saját politikai céljai érdekében felhasználja, különösen politikai legitimitásának fenntartása vagy megerősítése érdekében. A rezsím vonakodása a családjogi rendszer megváltoztatásáért a túlélési politikájával magyarázható – szektás jellege miatt fél a szunnita többség ellenkezésétől, amely nehezményezi az alavita irányítást. Emellett a családjogi rendszer vallási alapjait soha nem változtatták meg, mert a családjogot soha nem tartotta releváns kérdésnek a Baasz Párt. A duális jogrendszer rugalmas keretet biztosít a társadalmi szabályozáshoz, az államhatalom gyakorlásához és a nép általi legitimitás fenntartásához a társadalom különböző szektoraiban (Eijk, E. 2013). A párt jelenlegi politikája egy finom egyensúlyozó cselekedet a patriarchális családi értékek, a vallási igények és a progresszív követelések között.

5. A rezsím politikája a női jogok és a nemek közötti egyenlőség terén

Szíria gyakran ábrázolja magát az egyik vezető arab országgént, a nemek közötti egyenlőség és a nők társadalomban való részvételének előmozdítójaként. A szíriai kormány világi ideológiájának megfelelően támogatni próbálta a nemek közötti egyenlőséget és igyekezett javítani a nők jogi helyzetét és a nők mindennapi életét. Az ország az arab világ egyik legfejlettebbje⁷ a nők jogait illetően:

⁶ „A neopatriarchális államokat legjellegzetesebben a klánszellem fogalmával lehet leírni, ami a fentiekben említett azon etnikai, törzsi, családi és klánkövetelésekre utal, melyek a társadalom struktúráját átszövik, és újratermelik a csoportsszolidaritást (aşabıyya).” (Csicsmann, L. 2010)

⁷ Az 1956-ban kihirdetett tunéziai családjogi törvényt általában a legfejlettebb családjogi törvénykönyvnek tekintik. A szíriai családjogi törvények megváltoztatására törekvő aktivisták a tunéziai törvényt a családjogi reform vezérlő paradigmájaként emlegetik.

a szíriai nők 1949-ben szereztek meg a választójogot, és a politikában való részvételük a múlt század elején az Oszmán Birodalomtól való függetlenségért folytatott harcig nyúlik vissza. Az 1970-es évek óta a szíriai kormány jelentős összegeket fektetett be az oktatásba és a foglalkoztatásba, ami lényegesen alacsonyabb írástudatlansághoz, az állami szektorban foglalkoztatottak számának növekedéséhez, valamint az alapfokú és felsőoktatásba beiratkozott férfiak és nők jelentősen nagyobb számához vezetett (Eijk, E. 2013). A kormány politikája tehát a nők oktatását és munkaerőpiaci részvételét is ösztönözte. Ezen intézkedések tükrében a nők írni-olvasni tudása az 1981-es 37%-ról 2007-re 76%-ra nőtt, míg a nők munkaerőpiaci részvételi aránya 12-ről 31%-ra nőtt ugyanebben az időszakban (Kelly, S. – Breslin, J. 2010). A baaszista szocialista ideológia hangsúlyozta a nők részvételének fontosságát a közéletben is, és arra ösztönözte a nőket, hogy járuljanak hozzá a szíriai társadalom fejlődéséhez. Ennek érdekében a nemek közötti egyenlőség, valamint az oktatáshoz és a munkához való egyenlő hozzáférés mind a férfiak, mind a nők számára fontos ideológia volt a kormány számára. Szíriában ingyenes az egészségügyi ellátás, a férfiak és a nők egyenlő alapon részesülnek kezelésben. A nők egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréseinek nincs társadalmi korlátozása, habár a rendszerre gazdasági nyomás nehezedik, amely egyaránt érinti a férfiakat és a nőket (Kelly, S.–Breslin, J. 2010). Az állam beruházásai, valamint egy nagy állami apparátus és jóléti program kidolgozása döntő fontosságú volt a politikai és gazdasági erőforrások feletti ellenőrzés megszerzésében és egyúttal a nemzeti támogatottság generálásában. A rezsim, hasonlóan a régió világi orientációjú kormányaihoz, (pl. Törökországhoz és Tunéziához) a nőket a nemzet fejlődésének és modernizációjának szimbólumaként használta és mozgósította (Eijk, E. 2013). A Baasz-rezsim tehát alkalmanként erőfeszítéseket próbált tenni a nők jogainak javítására (Kelly, S.–Breslin, J. 2010), azonban a kormánynak a vitatott politikai legitimitása miatt nehéz fenntartania a nemek közötti egyenlőséget és a vallási sokszínűséget (Eijk, E. 2013).

Az 1973-as korábbi alkotmányhoz hasonlóan a jelenlegi is egyenlő polgárjogokat garantál. A 2012. évi alkotmány 33. cikkének (3) bekezdése kimondja, hogy „az állampolgárok egyenlők jogaikban és kötelességeikben, nemi megkülönböztetés, illetve származásukra, nyelvükre, vallásukra vagy hitvallásukra való tekintet nélkül.” Ezenkívül a 23. cikk így szól: minden lehetőség biztosítva van a nők részére, lehetővé téve számukra, hogy hatékonyan és teljes mértékben hozzájáruljanak a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális élethez, és az állam azon dolgozik, hogy megszüntesse azokat a korlátozásokat, amelyek megakadályozzák fejlődésüket és a társadalom építésében való részvételüket.” A szíriai kormány hivatalosan támogatja az állami feminizmust és az egyenlőséget mindenki számára, de a jogi realitás néha nagyon eltérő, különösen a családi kapcsolatokban. A családjogról szóló különböző törvények, az állampolgársági törvény és a büntető törvénykönyv tartalma egyértelműen megakadályozza a férfiak és nők egyenlő joggyakorlását. Ezek a törvények számos olyan rendelkezést tartalmaznak, amelyek ellentétesek az alkotmánynak a nemek közötti egyenlőségre és az antidiszkriminációra vonatkozó alapelveivel. Ha megnézzük a családjogról szóló törvényt, nyilvánvaló, hogy nem érvényesít egyenlő jogokat és felelőségeket a férfiak és a nők számára a házassági és családi életben. A férfiak és nők közötti egyenlőtlenség a házasság, válás, gyermekgondozás, öröklés (és így tovább) kérdésekben – a hagyományos gyakorlatot tükrözve – nyilvánvalóan ma is jelen van az általános szíriai családi törvény rendelkezéseiben, amennyiben egy nő státuszát a férfi családtagjaival való kapcsolat határozza meg (Eijk, E. 2013). A családi életben

érvényesülő egyenlőtlen jogokra kiemelkedő példa a többnejűség, amely a mai napig legális Szíriában, habár feltételekhez kötött, és nem túl elterjedt. Az ENSZ Nők Fejlesztési Alapjának 2005-ben végzett tanulmánya szerint a felmérés válaszadóinak 12%-a mondta, hogy két nőt vettek feleségül. Ez az arány városi területeken 9%, vidéki területeken 16% volt. A 2011-es polgárháború kitörése után a többnejűség elterjedtsége egyes területeken láthatóan jelentősen megnőtt, mivel a háború következtében jóval több férfit öltek meg, mint nőt (Landinfo 2018).

Noha a politikában és az államvezetésben a törekvések ellenére nem találunk sok nőt, vannak szereplők a demokrácia és az emberi jogok terén. Vannak nők, akik férjük vagy családjuk neve miatt felszínre, de jól látható pozíciókat töltenek be a „mainstream” politikában. Ennek a jelenségnek az első példája Bassár felesége, Aszma al-Aszad, Szíria first lady-je, aki 2000 óta számos jótékonyági egyesületet hozott létre, amelyek a nőkre és a gyermekekre összpontosítanak. Emellett Aszma al-Aszad szerepet vállal számos kulturális tevékenységben és elősegíti Szíria reputációját külföldön. Aszma al-Aszad mellett, aki a „szokásos” first lady szerep mellett nemigen avatkozik a politikába, Bouszaina Saabán, Bassár politikai és média-tanácsadójaként 2008 óta a Baasz Párt befolyásos női tagjaként ismert. A nők jogaival kapcsolatban azonban Saabán elismerte, hogy az alkotmányban foglaltakkal ellentétben a gyakorlatban a párt nem támogatja a női jogokat, hanem mikor női jogokról esik szó, a hagyományos erkölcsi felfogást támogatják. Véleménye szerint, amikor a kormány az egyenjogúsítást érintő vitával találja szembe magát, azt hangsúlyozzák, hogy mivel a társadalom vallásos, ezért nem szeretnék kivívni a fundamentalisták haragját (Eijk, E. 2013).

2003-ban Szíria csatlakozott a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezményhez (CEDAW/Committee on the Elimination of Discrimination against Women), de fenntartásokkal élt a sariával kapcsolatban. Ezek a fenntartások kizárják bizonyos CEDAW-rendelkezések alkalmazását, mégpedig azokat, amelyek garantálják a férfiak és nők egyenlő jogait a házassághoz és a családi élethez (Eijk, E. 2013). Az egyetlen legális női szervezet az országon belül a Szíriai Nők Általános Szövetsége (General Union of Syrian Women/GWU), amely a Baasz Párt részeként állami támogatást kap. A pártfilozófia szerint a GWU minden szíriai nőt képvisel, felszámolva a független nőcsoportok szükségességét. A gyakorlatban ez a monopólium kizárja a kormányzati politikával kapcsolatos nézeteltéréseket, és késlelteti a konkrét problémákkal kapcsolatos fellépéseket, mivel a kezdeményezéseknek és a panaszoknak a Baasz Párt nehézkes, többrétegű igazgatási struktúráján keresztül kell hatniuk (Kelly, S.–Breslin, J. 2010). A házasság és a válás ügyein kívül a jogi aktivisták jelentős figyelmet fordítanak a nőkkel szembeni erőszak, különösen a családon belüli erőszak és a becsületbeli bűncselekmények problémájára. 2011-ben szintén egy kisebb módosítás következett be a büntető törvénykönyvben, a becsületsértés miatt elkövetett bűncselekmények büntetését megszigorították.

A nemzeti politikai színteret szintén a férfiak uralják, és a döntési pozíciók többségét a katonai befolyással rendelkező végrehajtó hatalom keretein belül töltik be. A nők először 1976-ban léptek be a végrehajtó hatalomba, amikor egy női kulturális minisztert neveztek ki a kabinetbe. A kormány kilencedik ötéves terve azt a célt tűzte ki, hogy 2010-ig 30%-ra növelje a kormány minden területén a döntéshozó pozíciókat betöltő nők arányát, azonban a valóságban 2010-ig kevés magas

szintű pozíciót töltötték be nők. A miniszteri tisztségek 10, a diplomáciai posztok 11, a bírói tisztségek 13%-át foglalták el, és egy nő szolgált államügyészként 1998 óta. 2005 óta⁸ egy nő volt a Baasz Párt vezető testületének tagja (Kelly, S.–Breslin, J. 2010).

A másik gyakran vitatott probléma, az 1969-ben kiadott nemzetiségi törvény, amely nem teszi lehetővé egy szíriai nő (és egy más állampolgárságú férfi) gyermekének, hogy anyjuk állampolgárságát örökölhesse. Ezt a kérdést szintén többször vitatták a parlamentben, de mindig elutasításra került, a „palesztin problémára” hivatkozva: „A palesztinoknak joguk van visszatérni Palesztinába, és ha „mi”, azaz a szíriai kormány megadnánk számukra a szíriai állampolgárságot, akkor sem térnek vissza Palesztinába, ha lehetőségük van rá.” Mivel ebben az időben több százezer hontalan kurd is élt Szíriában, a „palesztin probléma” mellett valószínűleg a „kurd probléma” is szerepet játszott ebben az ügyben (Eijk, E. 2013).

6. Összegzés

A 2011–2012-ben kezdődött polgárháborút megelőző időszak fejleményeit tehát a kormány „túlélési politikájának” fényében kell értelmezni, mint kísérletet a társadalmi változások és a status quo fenntartása közötti egyensúly megőrzésére. Hosszú évek óta úgy tűnik, hogy a kormány nem hajlandó komoly reformokat végrehajtani, nemcsak a családjogot, hanem általában bármilyen törvényt illetően. Csupán kisebb módosításokra hajlanak a különféle törvényekben anélkül, hogy valóban javítanának a jelenlegi helyzeten. Ennek a vonakodásnak az oka valószínűleg az, hogy a kormány attól tartott, bármilyen komoly családjogi reform vagy általában a törvényreform más jogi és politikai reformokra ösztönzően hathatnak (Eijk, E. 2013). Mivel a Baasz-kormány szekuláris családjogi törvény bevezetésére irányuló kezdeményezését a társadalom nagy többsége már kezdetben határozottan elutasította, így azóta sem tettek kísérletet újból a polgári családjogi törvény bevezetésére (Eijk, E. 2013). Kérdés, hogy az Aszad-kormány helyzetének konszolidációja után, ami máig nem terjed ki Szíria teljes területére, napirendre kerülhet-e ismét a kérdés.

Van-e kapcsolat a Korán szövege, valamint a férfiakra és nőkre különböző módon érvényesülő törvények között? Egyesek⁹ azt állítják, hogy a Korán és a Hadisz tanulmányozása azt mutatja, hogy az iszlámban egy nő ugyanolyan státuszt élvez, mint egy férfi, míg sokan azt, hogy egyes

⁸ Adatok: 2010-ből.

⁹ ANNIE BESANT (1847–1933) brit teozófus, nőjogi aktivista, politikus, a következő módon vélekedett a többnejűségről, illetve a nők helyzetéről a muszlim társadalmakban. „Amikor Muhammad megkezdte tanítását, Arábiát a legdurvább engedelmesség és érzéki degradáció sodorta el, nem ismerte el a nemek közötti egyenlőséget, hanyagság uralkodott minden oldalon, és így a Próféta azszal kezdte, hogy szűkítette azokat a határokat, amelyekben belül kapcsolat jöhetett létre [...] Gyakran gondolom, hogy a nő szabadabb az iszlámban, mint a kereszténységben. A nőt jobban védi az iszlám, mint a monogámiát hirdető hit. A Koránban a nőkről szóló törvény igazságosabb és liberálisabb. Csak húsz éve ismeri el a nőke tulajdonhoz való jogát a keresztény Anglia, míg az iszlám ezt a jogot mindenkor engedélyezte. A Korán azt mondja: "Legyetek kedvesek a feleségetekkel, legyetek igazságosak velük, ha veszekedés támad, válás előtt keressetek megbékélést". A válás időtartama szándékosan megbosszabbodik, hogy a felek abban az intervallumban jobban megértsék egymást. Muhammad törvénye a nőke vonatkozásában az európai jog mintája. Nézzen vissza az iszlám történetére, és azt fogja tapasztalni, hogy a nőke gyakran vezető helyet foglalnak el - a trónon, a csatatéren, a politikában, az irodalomban, a költészetben stb.” (Besant, A. 1932, p. 9).

rendelkezéseik megsértik az egyenlőség és az antidiszkrimináció emberi jogi normáit. Mivel a Korán (és így a saría)¹⁰ a Szíriában (és sok más muszlim országban) jelenleg hatályban lévő törvény¹¹ elismert forrása, tanácsos először magába a szövegbe nézni, és a saját kontextusában értelmezni azt.¹² Mohamed próféta kinyilatkoztatásai, valamint mindennapi szavai és tettei utat mutattak a női jogok és a 'gender demokrácia' felé, azonban ennek az útnak a nagy része gyorsan módosult, eltorzult vagy teljesen elveszett, mivel a politikai vezetők és tudósok az iszlám első néhány évszázadában a szelektív és öncélú értelmezés különféle folyamatai révén átalakították ezt a hagyományt (Tucker, J. E. 1988). Egy másik gyakran emlegetett kérdés pedig az, hogy az ezer évvel ezelőtt meghatározott célokra és egy adott összefüggésben meghatározott törvények és normák megtartják-e relevanciájukat a megváltozott társadalmi, politikai és gazdasági körülmények között (Tabet, G. 2005). Szíria hivatalosan világi állam, ezért nincs államvallása. Ennek ellenére az iszlám továbbra is az uralkodó vallás, és a társadalom legtöbb rétegében továbbra is elsőbbséget élvez.

Irodalomjegyzék

- AL BAGHA, H.–AL BAGHA, M. (2018): *Qānūn al-ahwāl aš-šahšīyya*. Syrian Arab Republic.
- BEASANT, A. (1932): *The Life and Teachings of Muhammad*. Theosophical Publishing House, Adyar, Chennai [Madras] (Online) https://cdn.website-editor.net/e4d6563e50794969b714ab70457d9761/files/uploaded/AdyarPamphlet_No162.pdf (Letöltve: 2021. 08. 10.)
- CSICSMANN, L. (2010): Eltérő modernizációs perspektívák a közel-keleti muszlim államokban. *Közgazdaság* 5 (1), pp. 55–71. (Online) <http://retp.eu/index.php/retp/article/view/847> (Letöltve: 2021. 08. 10.)
- DAM, N. VAN (2011) *The Struggle for Power in Syria*. I.B. Tauris, London, 272 p.
- DRYSDALE, A. (1982): The Asad Regime and Its Troubles. *MERIP Reports* 110, Nov–Dec. pp. 3–10. (Online) <https://merip.org/1982/11/the-asad-regime-and-its-troubles> (Letöltve: 2021. 08. 10.)
- EIJK, E. VAN (2013): *Family Law in Syria: A Plurality of Laws, Norms, and Legal Practices*. Leiden University, Leiden, 287 p. (Online) <https://scholarlypublications.universiteitleiden.nl/access/item%03A2860891/view> (Letöltve: 2021. 08. 11.)

¹⁰ A saría vallási értelme mindaz, amit Isten a vallásban megszabott a hívőknek, azaz különböző szabályok és előírások összessége. Jogi értelemben pedig azon szabályok összessége, amelyeket Isten előír akár a Koránban, akár Mohamed próféta szunnájában.

¹¹ A törvények egyik típusa egyértelműen megérthető a Szent Könyvből, a Koránból, és a további szövegek, vagyis a közmegegyezéssel elfogadott hagyományok, alátámasztják és kiegészítik ezeket. Az iszlám vallásjog tudósai a nem magától értetődő, emberi erőfeszítést (*idzstihád*) igénylő isteni rendeleteket vizsgálják. Az *idzstihád* során a tudós az emberi gondolkodás racionalista módszereit is felhasználja, elsősorban az analógiát. Az ily módon megismert elveknek már nincs megváltoztathatatlan érvénye. A *qánún*, azaz az állami törvénykezés már tartalmazza az újraértelmezéseket és az újraszabályozásokat.

¹² „A törvények nem vákuumban jönnek létre és működnek, összefüggésükben kell értelmezni őket, nemcsak történelmi és társadalmi-politikai, hanem kulturális kontextusukban is. Fontos a kulturális fogalmak bevezetése annak megértése érdekében, hogy ezek miként viszonyulnak a különféle családjogi törvények tartalmához, jelentéséhez és értelmezéséhez.” (Eijk, E. 2013, p. 115).

- KELLY, S.–BRESLIN, J. (SZERK.) (2010): *Women's Rights in the Middle East and North Africa*. Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth, 672 p.
- KHATIB, L. (2016): More Religious, Yet Still Secular? *Syria Studies* 8 (1) pp. 40–65. (Online) <https://ojs.st-andrews.ac.uk/index.php/syria/article/view/1316/1004> (Letöltve: 2021. 08. 11.)
- LANDINFO (2018): *Report. Syria: Marriage legalisation and traditions*. (Online) <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/10/Report-Syria-Marriage-legislation-and-traditions-22082018.pdf> (Letöltve: 2021. 08. 11.)
- QĀNŪN AL-AḤWĀL AŠ-ŠAḤṢIYYA (1953): [Az 1953. évi szíriai családjogi törvény] (Online) <http://www.parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=5547&cat=11333> (Letöltve: 2021. 08. 10.)
- SALAMANDRA, CH. – STENBERG, L. (SZERK.) (2015): *Syria from Reform to Revolt. Volume 2: Culture, Society and Religion*. Syracuse University Press, Syracuse, New York, 256 p.
- TABET, G. (2005): Women in Personal Status Laws: Iraq, Jordan, Lebanon, Palestine, Syria. *SHS Papers in Women's Studies No. 4* (Online) http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SHS/pdf/Women_in_Personal_Status_Laws.pdf (Letöltve: 2021. 08. 10.)
- TUCKER, J. E. (2000): *In the House of the Law*. University of California Press, 232 p.
- YOUNT, K. M.–RASHAD, H. (SZERK.) (2008): *Family Life in the Middle East: Ideational Change in Egypt, Iran, and Tunisia*. Routledge, 288 p.

A líbiai olajkitermelés viharverte évtizede: Polgárháborús visszaesés és szövetségi rivalizálás

Kása Bálint¹

1. Abstract

Throughout the past decade, Libyan oil production and trade has crossed an erratic path due to its civil war, foreign interventions, a set of embargoes and restrictions. The state, which has supplied European countries with high quality and low containment of Sulphur oil since the 1950s has lost its status and much of its incomes. As it occurred numerous times during the history of the industry itself, the situation required the invoke of additional sources as the market reacted. As per the well-known script, exporting countries filled the emerging vacuum as they have secured the necessary supply. This article will not discuss the decades-old dispute among OPEC members regarding spot prices and the level of market involvement. Nevertheless, the aim of this work is to explore which actors capitalized on the shortfall of Libyan barrels stemming from the dragging on fights. Consequently, those institutional partners will constitute part of the investigation that – throughout the examined period – proportionally increased their oil exports and regardless of the market prices could incur comparative rewards. Certainly, this study does not neglect spot price tendencies either for exclusively relying on long-term contracts would not provide a comprehensive picture. Lastly, as a classic proxy battlefield has emerged in Libya throughout the scrutinized period, the roles of relevant institutional allies in this process will be investigated in order to explore potential connections.

Keywords: Libya, OPEC, balance of power, proxy warfare, oil trade and commerce

2. Bevezetés

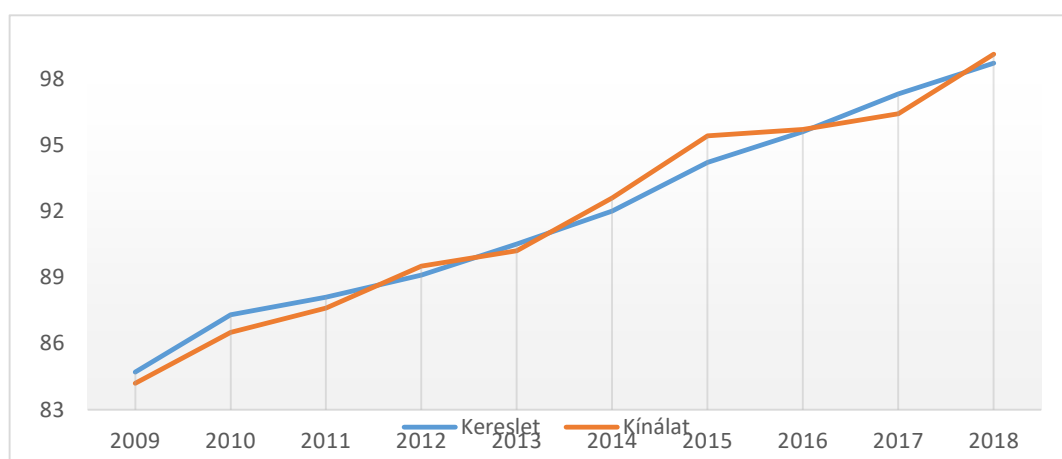
A MENA (Middle East and North Africa)-régióban jelenleg is zajló konfliktusok a regionálisan meghatározó szereplők között is rivalizáláshoz vezettek, aminek célja a nagyobb befolyás elérése. Már-már törvényszerű, hogy ezen szembenállások politikai és ideológiai tartalommal is meg vannak töltve, aminek nyomán szimultán több dimenzióban zajlik a harc. Az ideológiai és politikai küzdelem mellett azonban léteznek más potenciális nyereséggel kecsegtető agendák is, melyek képesek

¹ PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

az erőegyensúly befolyásolására, esetleg annak jelentős megváltoztatására. Egyike ezeknek az olajkereskedelem, mely OPEC-tagországozról lévén szó, kézenfekvő terület ezen vizsgálódás tárgyához. Annál is inkább észszerűnek tűnik ennek a feltárása, mert már a szervezet történelmének korai szakaszától fogva tapintható volt az „olajkártya” fegyverként való használata a tagállamok fent említett céljai elérésének érdekében (Jabber, P. 1978), s minden jel arra utal, hogy ebben a tekintetben nem történt változás az évtizedek során (Anthony Di Paola, J. B. 2020).

A mindenkori árakat jelentősen befolyásoló kitermelési szintek alakítása, valamint az önként kirótt embargók például mind offenzív, mind pedig defenzív értelemben véve hatásos elemnek bizonyultak az olajexportáló államok taktikai repertoárjában. Azonban a szervezet belső küzdelmei gyakorta ásták alá némiképp a tagállamok stratégiai céljait. A politikai inkoherencia számos alkalommal gátolta meg az együttes fellépést, teret adva a piac törvényei mentén egyébként jóval kisebb súlyra predesztinált aktorok számára. Ezzel együtt intézményi szövetségekről lévén szó, az OPEC-tagországozok ambíciói mindig a lehetőségekhez mért stratégiai harmonizálás és a profit maximalizálása körül összpontosultak.²

Különböző tényezők együttállásának köszönhetően, az elmúlt évtized első felében a világpiaci nyersolajárak a mainál jóval magasabban, helyenként 120 dollár felett álltak. A szokásos energiapiaci trendeknek megfelelően a kereslet tovább emelkedett, amihez a piac ellátói némileg eltérő érdekek mentén biztosították a kínálatot. Az alábbi ábra jól mutatja a vizsgált évtized során e két tekintetben jelentkező tendenciákat. Ebben az évtizedben – Líbián kívül is – számos OPEC-tagország került kedvezőtlen pozícióba, elég csak Venezuelára vagy az arab tavasz hatásaira gondolni. Ez vezetett a szervezet enyhe veszteségéhez a piaci részesedés tekintetében, mely átlagban még így is 34 százalékos volt (Anon., 2021). Ennek ellenére a szervezet továbbra is a piac ’kiegyenlítő tartályaként’ ténykedett (Harder, A. 2019) azzal együtt is, hogy számos tagország volt képtelen fenntartani a korábban biztosított termelési szintet.

1. ábra: Az olajpiaci világkereskedelem millió hordó/napi keresletének és kínálatának alakulása (2009–2018). Forrás: a szerző szerkesztése a The Observatory of Economic Complexity adatainak felhasználásával

² Ugyanakkor bizonyos aktorok között konstans harc zajlott és zajlik ma is a szövetségben belüli nagyobb befolyás kiterjesztéséért.

A következő oldalak vizsgálódásának tárgya az ugyanezen időszak alatt, az OPEC-tagországok olaj-exportbeli tendenciáiban esetlegesen bekövetkezett változások feltárása lesz kvantitatív források segítségével. A veszteségek és nyereségek pontos meghatározása végett nem csupán az egyes országok kereskedelmi változásait, de a piac volatilitását is számításba veszi a cikk. Az említett források nem tartalmazzák a feketepiaci kereskedelem mutatóit, melynek Líbia tekintetében különösen nagy relevanciája van, azonban eme cikk központi gondolata az, hogy a feketekereskedelemről különböző líbiai csoportok által értékesített nyersolaj marginálisnak tekinthető még a regionális piacon is. Az eredmények ismeretében az adott országok külpolitikai viselkedését vizsgálom a líbiai konfliktus tekintetében. Ennek a célja annak a felmérése lesz, hogy az adott aktorok progresszív, avagy destruktív hozzájárulói voltak-e az eseményeknek. Mindehhez nélkülözhetetlen a már korábban is említett politikai, ideológiai, gazdasági, vagy más érdekek felismerése, mintegy elősegítvén a döntéshozatali mechanizmusok működését, valamint az esetleges kockázatvállalás megértését.

3. A piaci részesedés alakulása és annak implikációi

Közvetlenül az arab tavasz kitörésével kezdve, az előző évtizedben Líbia kitermelése folyamatosan ingadozott, melyet intézményi szövetségei közül főleg az Egyesült Arab Emírátságok és Szaúd-Arábia kompenzáltak a piac számára. 2010-ben Líbia átlagosan napi 1,6 millió hordónyi nyersolajjal látta el a piacot, míg egy évvel később ez a szám már kevesebb, mint félmillióra esett vissza (Anon., 2021). Ez egyben azt is jelentette, hogy 5,3-ról 1,5%-ra esett vissza az ország világpiacon való részesedése. Ugyanezen idő alatt Szaúd-Arábia napi átlag 1 millió hordóval több olajat juttatott a piacra, a maradék kiesést pedig az Emírátságok egyenlítették ki. Kiemelendő ugyanakkor az is, hogy ezen tagországok nem csak az „elvesztett hordók” kompenzációját segítették elő, hanem nagyban hozzájárultak a szervezet termelés szintjének 3%-os emelkedéséhez is. Ez a tendencia a későbbi években is folytatódott egyebek mellett Trump elnök OPEC-államokra gyakorolt nyomása miatt a termelési szint emelésének kioroszakolása érdekében, miközben az amerikai kitermelés is rekordmagasságokat ért el (Krauss, C. 2018).

Ami Líbiát illeti, a következő évek rendkívüli fluktuációt hoztak, s noha 2012-ben még sikerült 1,4 millió hordó körüli értékre felküzdeni az átlag napi kitermelést, a vizsgált időszak későbbi szakaszaiban lényegesen szerényebb eredményeket sikerült csak elérni. Ehhez hozzájárult a Tripoliban székelő Nemzeti Olajvállalat (Libyan National Oil Company) által egy időben szorgalmazott eszközbefagyasztási stratégia (Lewis, A. 2018), illetve a harcok negatív szerepe mely az infrastruktúra romlásához vezetett (Wardany, S. 2021). Az alábbi táblázat az érintett felek napi átlagos kitermelési szintjét hivatott összehasonlítani (a számok millió hordóban értendők).

Ország	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Algéria	1,286	1,25	1,24	1,209	1,161	1,118	1,113	1,105	1,047	1,042
Angola	1,783	1,786	1,667	1,736	1,734	1,639	1,769	1,718	1,634	1,505
Ecuador	0,477	0,475	0,49	0,499	0,519	0,553	0,543	0,545	0,53	0,519
Gabon					0,213	0,211	0,214	0,221	0,2	0,186
Indonézia			0,795	0,237	0,226	0,222	0,22			
Irán	3,725	3,706	3,628	2,985	2,666	2,773	2,836	3,515	3,813	3,553
Irak	2,422	2,401	2,665	2,98	3,092	3,303	3,974	4,392	4,446	4,55
Kuwait	2,263	2,297	2,538	2,792	2,812	2,768	2,764	2,853	2,708	2,746
Líbia	1,557	1,559	0,462	1,394	0,921	0,47	0,404	0,39	0,811	0,952
Nigéria	1,812	2,061	2,111	2,06	1,878	1,921	1,838	1,556	1,658	1,719
Katar	0,77	0,791	0,794	0,75	0,728	0,71	0,663	0,656		
Szaúd-Arábia	8,051	8,263	9,29	9,76	9,61	9,686	10,142	10,406	9,954	10,311
EAE	2,256	2,304	2,516	2,624	2,792	2,812	2,908	2,979	2,915	2,986
Venezuela	2,394	2,37	2,413	2,392	2,397	2,334	2,319	2,154	1,911	1,354
Totál (m/n)	28,80	29,26	30,61	31,42	30,75	30,52	31,71	32,49	31,63	31,42

2. ábra: Az OPEC-tagállamok 2009 és 2018 közti átlag napi olajkitermelése (m/n). Forrás: a szerző szerkesztése a The Observatory of Economic Complexity adatainak felhasználásával

Figyelembe véve a termelési adatok, valamint a spot piaci árak alakulását, kiszámítható, hogy Líbia napi olajkereskedelemből származó átlagbevétele 2010-ben hozzávetőlegesen 124 millió amerikai dollár volt, ami egy évvel később több mint 58%-ot esve már csak kevesebb, mint 52 millió dollár lett. Ezzel egy időben a szaúdi bevételek a napi egymilliárd dollár fölé emelkedtek. Fontos leszögezni azonban, hogy az OPEC egyik, ha nem legfontosabb tagjaként Szaúd-Arábia egyben a világ olajkereskedelmének kiegyenlítőtartójaként tevékenykedik évtizedek óta (Yergin, D. 2018), ami nem is csoda a hatalmas készletek és alacsony működési költségek mellett (Sönnichsen, N. 2021).

A líbiai termelést illetően azonban két év, 2015 és 2016 kiemelt figyelmet érdemel, hiszen ezekben az években a világpiaci árak is meglehetősen alacsonyan álltak, ezzel is tovább csökkentve mintegy átlag napi 19 millió dollárra a líbiai bevételeket. A világpolitikát és kereskedelmet érintő negatív trendek más kitermelő országokat is negatívan érintettek,³ mindazonáltal a frissen felállított tripoli kormány hatalmának konszolidációját lényegében lehetetlenné tette a források ily mértékű elapadása. Egyidőben kellett volna forrásokat bevonni az infrastruktúra folyamatos romlásának visszafordítására, a kormánypárti csapatok és milíciák fegyverzetének és kiképzésének megerősítésére, a megfelelő számú képzett munkaerő hiányában behívott külföldi munkavállalók megtartására⁴, valamint – a mindezekre kihatással bíró – nemzeti valuta (Anon., 2020) súlyos inflálódásának (Lewis, A. 2016) megfékezésére. De ezek a források éppen a fent említett okok miatt nem álltak rendelkezésre. A konfliktus rendezése távolinak tűnt, annál is inkább, mert az ország másik felében a leginkább Haftár tábornok nevéhez kötött ellenállás kezdett megerősödni.

³ Ezzel együtt az Öbölmenti államok stabilitásuknak köszönhetően többletbevételre tettek szert, mely csak részben volt magyarázható a világpiaci árak alakulásával (Rivlin, P. 2017).

⁴ Ennek kiváltképp az olajszektorban van és volt relevanciája.

A már említett spot piaci trendek vizsgálata során megfigyelhető, hogy a líbiai olajmezők termékeit az esetek túlnyomó többségében a piacon fellelhető más termékeknel magasabb áron lehetett értékesíteni. Továbbá, ha a szaúdi, illetve Emírség- vagy Katar-beli adatokkal vetjük össze a líbiai számokat, megfigyelhető, hogy a 2011–2013-as időszakban, majd 2017-ben is az észak-afrikai ország nyersanyaga ért a legtöbbit a piacon, minden más esetben pedig a második helyen végzett. Az alábbi táblázat minden más szereplőjével való összehasonlítás egy sokkalta hosszabb és szerteágazóbb elemzéshez vezetne, mely némiképp letérne a cikk felvezetésében megfogalmazott célok eléréséhez vezető útról. Ezzel együtt kiemelendő, hogy az OPEC és a szervezeten kívüli, ám jelentős piaci szereplőknek számító országokból érkező termékek értékeinek összehasonlítása rámutat a líbiai nyersolaj kiemelt elhelyezkedésére a világgazdasági eseményeinek hatására változó olajárak mindenkorai alakulásában.

	Típus	Eredet	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
OPEC	Arab Light	Szaúd-Arábia	61,38	77,45	107,82	110,22	106,53	97,18	49,85	40,96	52,59	70,59	
	Basrah Light	Irak	60,50	76,79	106,17	107,96	103,60	94,45	47,87	39,53	51,87	68,62	
	Bonny Light	Nigéria	63,25	81,07	114,15	113,66	111,36	100,85	52,95	44,02	54,55	72,11	
	Es Sider	Líbia	61,45	79,13	111,90	111,86	108,51	98,51	51,38	42,69	52,77	68,59	
	Girassol	Angola	61,81	79,53	111,57	112,21	109,14	99,19	52,96	43,61	54,47	71,72	
	Iran Heavy	Irán	60,62	76,74	106,11	109,06	105,73	96,18	48,80	39,57	51,71	67,97	
	Kuwait Export	Kuwait	60,68	76,32	105,63	108,93	105,04	95,32	48,13	39,30	51,60	68,90	
	Marine	Katar	62,38	78,18	106,53	109,26	105,32	96,39	50,71	41,43	47,63	64,47	
	Merey	Venezuela	55,90	69,70	97,94	100,06	96,66	86,88	41,11	34,02	54,82	72,20	
	Murban	Abu-Dzabi	63,78	79,94	109,77	111,76	108,21	99,45	53,87	44,83	50,00	66,10	
	Oriente	Ecuador	55,84	72,82	101,03	102,76	97,74	87,31	52,83	38,44	52,80	69,50	
	Saharan Blend	Algéria	62,35	80,35	112,92	111,49	109,38	99,68	52,79	44,28	54,12	71,44	
	Zafiro	Egyenlítői Guinea	-	-	-	-	-	-	-	-	42,43	54,04	71,36
	Arab Heavy	Szaúd-Arábia	60,25	75,56	106,21	108,32	103,89	93,68	47,01	38,45	50,96	62,83	
	Dubai	Dubaj	61,83	78,10	108,86	109,07	105,45	96,71	50,94	41,39	53,08	63,92	
	Dukhan	Katar	62,86	79,36	113,65	110,34	107,05	98,44	52,87	43,69	54,12	66,45	
	Forcados	Nigéria	63,35	81,06	108,29	114,21	111,95	101,35	54,41	43,70	54,58	68,31	
	Iran Light	Irán	61,25	78,18	103,66	109,79	107,19	97,26	51,40	41,66	52,36	64,89	
	Zueitina	Líbia	61,85	79,72	111,36	112,55	109,15	98,97	52,36	43,55	53,64	65,95	
	ÁTLAG	OPEC		61,19	77,78	107,98	109,64	106,22	96,54	50,38	41,51	52,75	68,38
Nem OPEC	Brent	UK, Norvégia	61,68	79,6	114,79	111,62	108,62	99,08	52,41	43,76	54,17	66,79	
	Isthmus	Mexikó	60,85	77,86	106,63	106,55	105,16	93,65	51,14	42,37	54,6	65,98	
	Minas	Indonézia	64,9	82,28	106,18	116,6	107,41	98,68	49,17	-	-	-	
	Oman	Omán	62,06	78,34	117,15	109,35	105,51	97,04	51,21	41,96	53,32	64,3	
	Suez Mix	Egyiptom	58,38	75,4	109,19	107,62	105,35	95,13	48,94	40,41	51,56	63,5	
	Tapis	Malajzia	65,05	82,74	94,99	116,98	114,39	103,15	55,75	45,69	56,29	68,8	
	Urals	Oroszország	61,22	78,39	92,93	110,49	108	98,08	51,9	42,16	53,27	65,2	
	West Texas Intermediate	USA	61,88	79,42	94,88	94,1	97,96	93,26	48,73	43,27	50,82	62,9	
	West Texas Sour	USA	60,35	77,27	90,67	88,6	95,29	87,34	48,99	42,43	49,85	61,48	
	ÁTLAG	Nem OPEC		61,82	79,03	103,05	106,88	105,30	96,16	50,92	42,76	52,99	64,87

1. ábra: Olajpiaci termékek hordónkénti éves átlagos spot árának alakulása (2009-2018)
Forrás: a szerző szerkesztése a The Observatory of Economic Complexity adatainak felhasználásával

4. Külpolitikai ambíciók, avagy a regionális erőegyensúly alakulása

Kétségtelen, hogy a vizsgált évtized olajkereskedelmi mutatói távolról sem voltak ideálisak Líbia számára. Mindazonáltal ahogy azt ezen cikk is említette, a teljes kép megértéséhez hátrébb kell lépni és más dimenziókat is meg kell vizsgálni. Közismert tény, hogy immár lassan egy évtizede dúlnak a harcok az országban és ma már kevesen vitatják azt is, hogy időközben ez a harc egy klasszikus értelemben vett proxy hadszíntérré is alakult. Ennek részeként, különböző milíciák részesülnek

katonai, gazdasági, ideológiai, diplomáciai, vagy másfajta támogatásban állami és nem állami szereplőktől. Ez a gyakorlatban annyit tesz, hogy a két nagyobb tábor (a tripoli székhelyű koránhoz hű csapatok és a Haftár tábornokot támogatók) ernyője alá tartozó csoportok megkapják a szükséges támogatást ügyük előre mozdításához olyan külső szereplőktől, melyeknek érdekükben áll az ország, vagy akár a térség erőviszonyainak formálása. A patthelyzetet, de legalábbis a döntésképtelenséget az okozza, hogy egyik oldal sem szenved hiányt a külső támogatásban, s így az elmúlt évek során a jelentős eszkaláció, nem pedig az enyhülés volt megfigyelhető. Akadnak ilyen külső szereplők a már említett OPEC-en belül is.

A Haftár tábornok mögé felsorakozott törzsek és egyéb csoportok egy furcsa koalíció támogatását élvezték a vizsgált periódus során.⁵ Az idetartozó Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírátságok és Egyiptom motivációi között ideológiai gyökerűek is megtalálhatóak, amennyiben a politikai iszlámmal és a muszlim testvériséghez hasonló csoportokkal szembenálló Haftárt támogatták különböző eszközökkel (Harchaoui, J.–Lazib, M.-E. 2019). Ugyanakkor túlzás lenne azt állítani, hogy a tripoli kormányzat szándékosan támogatta volna bármilyen módon ezen csoportokat (Wehrey, F.–Badi, E. 2019). A GNA-t (Government of National Accord) ért kritikákból csak az enyhébb fellépés az, amit tényszerűen alá lehet támasztani.⁶ Ezzel együtt a tábornok előretörését hevesen ellenző népcsoportokat előszeretettel bélyegezték a politikai iszlám ügyének támogatóiként és GNA-bábként, ami egy többszörösen leegyszerűsített, már-már demagógnak tekinthető narratíva részét képezte (Laessing, U. 2019).

Az Egyesült Arab Emírátságok számos alkalommal nyújtott katonai támogatást a Haftárhoz hű csapatoknak (Badi, E. 2020), valamint diplomáciai erőforrásait is felhasználva segítette a Kelet előretörését (Cafiero, G. 2020). Kézzelfogható támogatásként mintegy 6200 tonnányi fegyverszállítmányt juttatott az országba (Malsin, J. 2020) hozzájárulva az érvényben lévő embargók többszöri súlyos megsértéséhez (Michaelson, R. 2020). Nem lehet elmenni a jelentős pénzügyi (Aydemir, M. 2020), hírszerzési (El-Gamaty, G. 2017) és légi (Ardemagni, E.–Fasanotti, F. S. 2020) támogatások mellett sem, ahogy a katonák kiképzéséhez szükséges szakértelem biztosításában (Tagba, K. 2020) is jelentős segítség érkezett.⁷ Az Emírátságok elmúlt években tanúsított szerepvállalásának következtében – melynek részeként egy, a Trump-adminisztrációhoz köthető súlyos embargószegést is közvetve támogatott (Walsh, D. 2021) –, jelentősen megnövekedett az országra gyakorolt befolyása, kiváltképp a partmenti országrészekben, s egyes becslések szerint meghaladta a szaúdiakét is (Anon., 2020), akik kiváltképp hatalmas pénzügyi támogatással járultak hozzá Haftár katonai műveleteihez (Malsin, J.–Said, S. 2019), de a támogatásuk eszköztára lényegesen kevésbé volt átfogóbb, illetve diverzifikált.

Katar szerepe teszi igazán színessé a képet, hiszen Doha – szemben más öbölmenti államokkal – Tripolit támogatta az évek során. Kiemelendő, hogy a Szaúdiakhoz hasonlóan egyre növekvő anyagi forrásokat von be a Mediterrán-térségben való befolyás kiterjesztésére, az ideológiai

⁵ A teljesség igénye nélkül magába foglalta Oroszországot, Franciaországot és számos MENA-régióbeli szereplőt. Olyan aktorok aspirációi egyeztek meg, legalább részben, melyek más térségben és más kérdésekben egymás riválisának számítanak.

⁶ Ezt már csak azért is fontos kiemelni, mert ha a GNA valóban szélsőséges csoportok számára biztosítana menedéket, aligha részesülne támogatásban Törökország, Katar, Algéria és számos európai állam felől.

⁷ Egyes jelentések szerint Haftár legfontosabb brigádjai, köztük a 106-os, melyben fiai is szolgálnak, az Emírátságok által biztosított szakemberek segítségével fejlődtek.

diskurzus ellenőrzésébe (Ehteshami, A.–Mohammadi, A. 2017). Kifinomult eszköztára az Al Jazeera nemzetközi híradásaiban követhető tudósításokkal és elemzésekkel felvértezve és alkalmanként diplomáciai közvetítéseket bevonva (Cafiero, G.–Lara, M. T. 2020) tudott sikereket elkönyvelni.⁸ Ezzel együtt Doha a harcok korai szakaszától (Dickinson, E. 2015) szállított fegyvereket az országba és később szoros katonai együttműködésre lépett a GNA-val (Anon., 2020).

5. Következtetések

A fentiekből tehát jól kivehető, hogy már a vizsgált évtized során jelentkezett a ma is érzékelhető status quo: bizonyos OPEC-tagországok közötti ellentétes érdekek Líbia kormányzatát illetően. Nem mellékes az sem, hogy a GNA-val szembeni fellépésekkel hivatalosan minden állam az ENSZ által támogatott álláspontot sérti. Mivel ezen cselekedetek nem deklaráltan képezik részét az országok céljainak, szigorú értelemben véve nem beszélhetünk kihágásokról. Továbbmenve pedig, a tény, hogy más, a nemzetközi politikában nagyobb súllyal bíró országok – ha kisebb mértékben is, de minden kétséget kizáróan – hasonlóan cselekednek, csak tovább csökkenti a nemzetközi szervezet szerepét ezen kérdésben. A líbiai körülmények ideális környezetet biztosítottak és biztosítanak a regionális rivalizáláshoz, melyben a potenciálisan elérhető nyereségek jelentősek, s csupán a különböző szereplők kockázatvállalásainak együttes alakulásától függ minden további eszkaláció. Érthető módon minden külső szereplő az erőegyensúly befolyásolására törekedett, a cél pedig egy „baráti kormány” konszolidációja volt. Ha ugyanis ezt sikerül elérni, a már említett ideológiai, politikai, gazdasági vagy bármely egyéb szálak szorosabbra fűzése válik lehetővé. Ugyanakkor, ha a törekvések hiábavalónak bizonyulnak és a jelentős befolyás megszerzése meghiúsul, az esetenként jelentős térvészteshez is vezethet, továbbá rivális aktorok pozícióit erősítheti fel.⁹

Mindemellett megemlítendő, hogy Líbia gazdasági értelemben vett mozgásteret – függetlenül a harcok kimenetelétől – erősen korlátozott. Minden korábbi, a mezőgazdaság fellendítésére tett kísérlet kudarcba fulladt az ország természeti adottságai miatt, miközben a népesség képzettsége sem kimagasló és összességében megállapítható, hogy nincs olyan iparág, melynek bevételi potenciálja megközelíthetné a szénhidrogén-ágazatét. Ennél fogva megállapítható, hogy még egy igen valószínűtlen közeljövőbeli rendezés esetén is, minimum középtávon erősen olajfüggő marad az ország gazdasága. Ezzel együtt kulcsfontosságú az infrastruktúra mihamarabbi helyreállítása, ám ez egy olyan terület, ami a végkifejlettől függetlenül biztosítottnak tűnik, hiszen mindkét oldal mögött sorakoznak szereplők, melyek mutattak hajlandóságot erre.¹⁰ Meghatározó lesz az OPEC kontextusából vizsgálva, hogy milyen kormányzat tudja majd Líbiában megszilárdítani hatalmát eléggé ahhoz, hogy az olajszektor viszonylagos zavartalansággal üzemeltesse. A történelmi tapasztalat

⁸ Ebben szerepe volt a múlt évtized elején kirobbanó arab tavasznak, melynek diskurzusát – ráérezve a történelmi lehetőségekre – Doha ezen csatornákon keresztül kísérte meg irányítani.

⁹ Itt megemlítendő az az országok, melyek vizsgálata nem képezte ezen cikk részét, ámde a líbiai harcok kontextusában nagyon is relevánsak (pl. Oroszország vagy Törökország).

¹⁰ S a multinacionális vállalatok közt is akadna olyan, mely akár a korábbi kapcsolatok révén, akár a továbbra is jelentős és hosszútávú haszonnal kecsegtető befektetés miatt jöhetne számításba (pl. Repsol vagy Eni).

ugyanis azt sugallja, hogy az intézményen belüli dinamikát, valamint a mindenkori stratégia sikerességét érdemben képes befolyásolni az ország álláspontja.¹¹ Minden regionális OPEC-szövetséges stratégiai érdeke, hogy Líbia, mint szövetséges térjen vissza a piacra, ezzel csökkentve a disputák és inkoherenciák veszélyességét.

Ugyanakkor – ahogy a fenti mély és átfogó érdekellentétek is rámutattak –, a rendezéssel számos külső aktor érdekei fognak sérülni. Ez a nyilvánvaló felismerés egyben az ezen cikk által vizsgált periódus során elmélyült és azóta is bonyolódó érdekellentétek egyik legnagyobb veszélye a líbiai polgárháború megoldásának szemszögéből. A fenti oldalakon taglalt beavatkozásokon kívül ugyanis több külső szereplő rendelkezik még számottevő befolyással a Líbiában élő törzsek és népcsoportok relációjában.¹² Ez egyben azt is jelenti, hogy amíg ezen külső szereplők nem állnak a líbiai mihamarabbi rendezés ügye mögé, addig bármilyen béke – s következetességképpen az olaj-szektor zavartalansága is – sebezhető. A vizsgált szempontok tekintetében Katar szerepvállalása bizonyult inkább progresszívnek, míg a másik két szereplő ténykedései tartalmaztak destruktív elemeket. Ez azonban könnyen fakadhat a nemzetközi értelemben vett legitimitás kérdésköréből. Mindazonáltal, a veszélyek korábban tapasztalt túlszárnyalása a lehetőségek tekintetében jelentősen csökkent a török fél általi megemelt részvétellel, s ebből fakadhat olyan „kényszerhelyzet”, mely kompromisszumkészebb Emírségeket és Szaúd-Arábiát, közvetetten pedig líbiai népcsoportokat eredményez. Az olajhordók későbbi piaci újraintegrációja feletti befolyást ez negatívan érintheti.

Irodalomjegyzék

- ANON. (2020): *Reuters*. (Online) <https://www.reuters.com/article/us-russia-libya-usa-banknotes-idUSKBN2360NA> (Letöltve: 2021. 02. 22)
- ANON. (2020): *TRT World*. (Online) <https://www.trtworld.com/magazine/how-the-uae-reduced-saudi-arabia-into-a-subordinate-ally-in-libya-36109> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- ANON. (2020): *TRT World*. (Online) <https://www.trtworld.com/africa/turkey-libya-and-qatar-agree-on-signing-military-deal-38967> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- ANON. (2021): *The Observatory for Economic Complexity*. (Online) <https://oec.world/en> (Letöltve: 2020. 12. 18.)
- ANON. (2021): *Trading Economics*. (Online) <https://tradingeconomics.com/libya/crude-oil-production> (Letöltve: 2021. 02. 11.)
- ANTHONY DI PAOLA, J. B. (2020): *Rigzone*. (Online) https://www.rigzone.com/news/wire/uae_escalates_opec_dispute-19-nov-2020-163893-article/ (Letöltve: 2021. 02.11)
- ARDEMAGNI, E. – FASANOTTI, F. S. (2020): *ISPI*. (Online)

¹¹ Kiváltképp az első olajválságok példája mutatta meg, hogy az akkori Kaddáfi-vezetés merész szembenállása az intézmény iránymutatásával mekkora problémákat okozott a globális stratégiájának. S noha az eltelt fél évszázad során jelentős változásokon ment át a piac, hiba volna egy ekkora készletekkel és kapacitásokkal rendelkező ország potenciálját figyelmen kívül hagyni.

¹² Ezek mögött még Líbiában is évszázados hagyományok állnak, és pont az ország viszonylag rövid és komplikációkkal teli modern kori történelme miatt van nagy jelentőségük.

- <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/uae-libya-and-yemen-different-tactics-one-goal-27138> (Letöltve: 2021. 02.22)
- AYDEMIR, M. (2020): *Anadolu Agency*. (Online) <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/haftar-losing-ground-despite-uae-spending-fortune-/1848499> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- BADI, E. (2020): *Foreign Policy*. (Online) <https://foreignpolicy.com/2020/04/21/libyan-civil-war-france-uae-khalifa-haftar/> (Letöltve:2021. 02. 22.)
- CAFIERO, G. (2020): *TRT World*. (Online) <https://www.trtworld.com/opinion/the-uae-runs-france-s-libya-policy-38285> (Letöltve: 2021.02.22.)
- CAFIERO, G. – LARA, M. T. (2020): *TRT World*. (Online) <https://www.trtworld.com/opinion/how-qatar-fits-into-libya-s-uncertain-future-39472> (Letöltve: 2021. 02.22.)
- DICKINSON, E. (2015): *Foreign Policy*. (Online) <https://foreignpolicy.com/2015/10/02/the-gun-smugglers-lament-libya-zawiya-osama-kubbar-qatar-weapons-arms-proxy/> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- EHTESHAMI, A. – MOHAMMADI, A. (2017): Saudi Arabia's and Qatar's Discourses and Practices in the Mediterranean. In: EHTESHAMI, A. – HUBER, D. – PACIELLO, M. C. (szerk.) *The Mediterranean Reset: Geopolitics in a New Age*. Global Policy, Chichester, pp. 101–123.
- EL-GAMATY, G. (2017): *Al Jazeera*. (Online) <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/6/12/qatar-the-uae-and-the-libya-connection/> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- HARCHAOU, J.–LAZIB, M.-E. (2019): *Proxy War Dynamics in Libya*. (Online) <https://publishing.vt.edu/site/books/m/10.21061/proxy-wars-harchaoui-lazib/> (Letöltve: 2021. 05. 11.)
- HARDER, A. (2019): *Axios*. (Online): <https://www.axios.com/opece-oil-production-levels-prices-68d58322-fca2-4ad6-992b-ce73e24396e1.html> (Letöltve: 2021. 01. 18)
- JABBER, P. (1978): Conflict and Cooperation in OPEC: Prospects for the Next Decade. *International Organization* 32 (2), pp. 377–399.
- KRAUSS, C. (2018): *The New York Times*. (Online) <https://www.nytimes.com/2018/04/20/business/energy-environment/trump-opece-oil-prices.html> (Letöltve: 2020. 12. 18.)
- LAESSING, U. (2019): *In Libya's anti-Haftar bastion, a resolve to fight hardens*. (Online) <https://www.reuters.com/article/us-libya-security-analysis-idUSKCN1TL241> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- LEWIS, A. (2016): *Reuters*. (Online) <https://www.reuters.com/article/libya-security-economy-idUSL8N1DM2YA> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- LEWIS, A. (2018): *Reuters*. (Online) <https://www.reuters.com/article/us-libya-security-oil-idUSKBN1JW1QX> (Letöltve: 2021. 02. 11.)
- MALSIN, J. (2020): *The Wall Street Journal*. (Online) <https://www.wsj.com/articles/u-a-e-boosted-arms-transfers-tolibyato-salvage-warlords-campaign-u-n-panel-finds-11601412059> (Letöltve: 2021. 02. 11.)
- MALSIN, J. – SAID, S. (2019): *The Wall Street Journal*. (Online)

- <https://www.wsj.com/articles/saudi-arabia-promised-support-to-libyan-warlord-in-push-to-seize-tripoli-11555077600> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- MICHAELSON, R. (2020): *The Guardian*. (Online) <https://www.theguardian.com/global-development/2020/oct/07/turkey-and-uae-openly-flouting-un-arms-embargo-to-fuel-war-in-libya> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- RIVLIN, P. (2017): The GCC Economies Between the Arab Spring and Low Oil Prices. In: Teitelbaum, J. (ed.) *Saudi Arabia, the Gulf, and the New Regional Landscape*. The National Security Studies Center, Haifa, pp. 71–74.
- SÖNNICHSEN, N. (2021): *Statista*. (Online) <https://www.statista.com/statistics/264388/oil-reserves-in-saudi-arabia-since-1990/> (Letöltve: 2021. 02. 11.)
- TAGBA, K. (2020): *The North Africa Post*. (Online) <https://northafricapost.com/38865-libya-egypt-uae-provide-training-logistics-to-haftars-forces-to-seize-turkish-vessels.html> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- WALSH, D. (2021): *The New York Times*. (Online) <https://www.nytimes.com/2021/02/19/world/middleeast/erik-prince-libya-embargo.html> (Letöltve: 2021. 02. 19.)
- WARDANY, S. (2021): *World Oil*. (Online) <https://www.worldoil.com/news/2021/1/21/libya-seeks-funds-from-foreign-oil-firms-to-repair-infrastructure> (Letöltve: 2021. 02. 11.)
- WEHREY, F.–BADI, E. (2019): *Carnegie Endowment for International Peace*. (Online) <https://carnegieendowment.org/2019/05/15/libya-s-coming-forever-war-why-backing-one-militia-against-another-is-not-solution-pub-79143> (Letöltve: 2021. 02. 22.)
- YERGIN, D. (2018): *A zsákmány: Hajsza olajért, pénzért és hatalomért*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 1117 p.